

מלכים א - רש"י

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד טו טז
יז יח יט כ כא כב

מלכים א פרק-א

{א} ולא יחס לו. אמרו רבותינו (ברכות סב ב): כל המבזה בגדים, אינו נהנה מהם לסוף, לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אגדה: אמר רב שמואל בר נחמני: כשראה דוד את המלאך עומד בירושלים וחרבו בידו, נצטנן דמו מיראתו (ראה פרקי דרבי אליעזר פרק מג): **{ב}** בתולה. בתוליה מחממין את בשרה: **{ג}** סוכנת. מחממת, וכן (קהלת י ט): ובוקע עצים יסכן בס: **{ד}** לא ידעה. שהבתולה יפה לחמם מן הבעולה. ורבותינו אמרו (סנהדרין כב א) משום לא ירבה לו נשים (דברים יז יז), וכבר היו לו שמונה עשר (רש"י שם): **{ה}** מתנשא. מתפאר: **{ו}** וחמשים איש. נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים (שם כא ב): **{ז}** ולא עצבו. לא הכעיסו, למדך שהמונע תוכחה מבנו, מביאו לידי מיתה: **{ח}** וגם הוא טוב תואר. כאבשלום, שנאמר (שמואל ב יד כה): וכאבשלום לא היה איש יפה, היא גרמה להם שנתגאו: **{ט}** ואותו ילדה. אמו: **{י}** אחרי אבשלום. כלומר גדלתו אחר תרבות שגדלה אמו של אבשלום: **{יא}** עם יואב בן צרויה. לפי שהיה יודע שבלבו של דוד עליו, על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום, וסופו שיצוה את בנו המולך תחתיו עליו, לפיכך היה רוצה שימלוך זה על ידו, ויאהבנו: **{יב}** ועם אביתר הכהן. שנסתלק מן הכהונה משברח דוד מירושלים מפני אבשלום, ששאל באורים ותומים ולא עלתה לו, שנאמר (שמואל ב טו כד): ויעל אביתר, והיה מבני בניו של עלי, וידע שלא ישמש בימי שלמה, שהרי נאמר לעלי (שמואל א ב לה): והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי, והיה חפץ שיעמוד זה על ידו: **{יג}** ונתן הנביא. שנבא לדוד ששלמה ימלוך; כמו שנאמר בדברי הימים (א כב ט): ושלמה יהיה שמו: **{יד}** ומריא. שור של פטם: **{טו}** אבן הזוחלת. אבן גדולה, שהיו הבחורים מנסין בה את כחם להזיזה ולגררה, לשון מים זוחלין, (דברים לב כד): זוחלי עפר. ויונתן תרגם: אבן סכותא, שעומדין עליה וצופין למרחוק:

עין רוגל. תירגם יונתן: עין קצרא, הוא כובס, שמתקן בגדי צמר ברגליו, על ידי בעיטה: **[י]** **ואת שלמה אחיו לא קרא.** שיודע היה, שהתנבא עליו הנביא למלך: **[יב]** **ומלטי את נפשך.** מן המחלוקת לאחר מות המלך, שירצה בנד למלך, כמה שהבטיחו הקדוש ברוך הוא: **[כא]** **חטאים.** חסרים ומנועין מן הגדולה כמו (שופטים כ טז): אל השערה ולא יחטיא: **[כד]** **אתה אמרת.** בתמיה: **[כה]** **כי ירד היום.** שהעיר היתה גבוהה, ואבן הזוחלת למטה בגיא: **[לג]** **על הפרדה אשר לי.** הוא סימן לו שימלך, ותחלת הגדולה, שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: **אל גיחון.** הוא מעיין השילוח, מכאן שאין מושחין את המלכים אלא על המעיין, סימן שתמשך מלכותו: **[לד]** **ומשח אותו.** נותן לו שמן בין ריסי עיניו, כמין נזר כזה: **[לו]** **אמן.** שיחיה שלמה: **[לז]** **מכסא אדוני המלך.** מכאן שאין אדם מתקנא בבנו: **[לח]** **והכרתי והפלתי.** תרגם יונתן: וקשתיא וקלעיא. ורבותינו אמרו (ברכות ד א): אורים ותומים: **[לט]** **את קרן השמן.** משמן המשחה שעשה משה: **מן האהל.** שהארון נתון בעיר דוד, וצלוחית של שמן המשחה לפני הארון, (כמו שאנו שונים בסדר יומא נב ב): **[מ]** **בחלילים.** פלאוט"י בלע"ז: **ותבקע הארץ.** דברו הנביאים בלשון הבאי, כלשון בני אדם: **[מג]** **אבל אדונינו.** כלומר, עכשיו אין בשורתי טובה לך: **[נד]** **בקרנות המזבח.** שהיה בגבעון, אמר: הרוגי בית דין נקברין בקברי בית דין, אמות כאן, ואקבר בקברי אבותי, (כך דרש רבי תנחומא מסעי יב):

מלכים א פרק-ב

[ה] **את אשר עשה לי.** שהראה הספר ששלח דוד ביד אוריה, (במדרש רבי תנחומא שם): **דמי מלחמה בשלום.** שהיה להם שלום עמו, ולא היו נשמרים ממנו: **בחגורתו אשר במתניו.** שחגר חרבו מצומדת על מתניו, שלא כדרך החוגרים, בצאתו לקראת עמשא, ופיה למטה כדי שתפול, כמה שנאמר (שמואל ב כ ח): והוא יצא ותפול, וכשנפלה ונטלה, כסבור עמשא שלא נטלה אלא להגביהה מן הארץ, ולא נשמר מהחרב אשר ביד יואב: **ובנעלו אשר ברגליו.** את אבנר הרג בערמה, ששאלו גידמת היאך חולצת, כמה שנאמר (שם ג כז): ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו 'בשלי', לשון 'שלי' נעלך: **[ו]** **ולא תורד שיבתו בשלום שאול.** אל תניחהו למות מיתת עצמו וליפול בגיהנם: **[ח]** **קללה נמרצת.** מפורשת, כמו (איוב טז ג): מה ימריצך, (שם ו כה): ומה נמרצו כמו מה נמלצו: **[ט]** **כי איש חכם אתה.** תן לבך למצוא לו עון מות בשביל דבר אחר, וזהו וידעת את אשר תעשה לו: **[יב]** **ותכון מלכותו מאד.** אף על העליונים: **[יט]** **לדבר לו.** לדבר בשבילו, בשביל אדוניהו: **לאם המלך.** אמרו רבותינו (בבא בתרא צא ב): לאמה של מלכות, היא רות: **[כב]** **ושאלי לו את המלוכה.** משישתמש בשרביטו של מלך, הוא תחלת השררה: **[כד]** **עשה**

לי בית. בית המלוכה: **כאשר דבר**. ביד נתן: **כנו** **ענותות לך**. משם היה: **כי איש מות אתה**. שמרדת במלכות אבי בהיותך עם אדוניהו, להמליכו שלא מדעתו: **כי נשאת את ארון**. בברוח אבי מפני אבשלום: **וכי התענית**. עמו באותה הצרה, שנאמר (שמואל ב יז כט): **כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר**: **כז** **את אשר דבר על בית עלי**. (שמואל א ב לה): **והקימותי לי כהן נאמן וגו'**. (שם פסוק לב): **והבטת צר מעון וגו'**, ומשחרבה שילה, לא היה בית חשוב לעבודה להקב"ה, ועתה כשיבנה בית הבחירה, מלא הקב"ה את דברו לגרש את בני עלי: **כח** **והשמועה באה עד יואב**. שמועת מצות דוד שצוה להורגו, וידע ששלמה שונאו: **כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה**. סוף דבר, אבל בקש לנטות, אלא נתיירא שעדיין לחלוחית של דוד קיימת: **ל** **ויאמר לא**. שתיים לא אקבל עלי, קללות שקללני דוד אביך במיתת אבנר (שמואל ב ג כט): **יחולו על ראש יואב יקבלם שלמה עליו, ואחר כך אצא**: **לא** **עשה כאשר דבר**. אני מקבלם עלי, לכך נדבקו כל אלה בזרע דוד, עוזיה היה מצורע, אסא מחזיק בפלך, יהויקים נפל בחרב, וחסר לחם צדקיהו: **לד** **בביתו במדבר**. שהיה ביתו הפקר כמדבר, לעניים: **לו** **ולא תצא משם**. כדי שיהא מצוי לו, ולמצוא לו חטא מות: **מב** **ואעד בדך**. לשון התראה: **מג** **את שבועת ה'**. אשר השבעתיך בה': **מו** **והממלכה נכונה וגו'**. כלומר, לא נענש על כל אלה:

מלכים א פרק-ג

א **ויתחתן שלמה**. וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים, לא נתחתן בו, מכאן אמרו (ברכות ח א): **לעולם ידור אדם במקום רבו: עד כלותו לבנות וגו'**. ואחר כך בנה לה בית: **ב** **מזבחים בבמות**. לשם שמים, כל הרוצה בונה מזבח בראש גגו, או בחצרו: **ג** **ויאהב שלמה ללכת בחקות דוד אביו**. ארבע שנים, עד שלא התחיל לבנות הבית, אבל משהתחיל לבנות, ויתחתן שלמה את בת פרעה, נמצאת אומר (ירמיהו לב לא): **כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת, למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה, כך שנינו בסדר עולם, למדנו שאין הפרשיות כתובות כסדר: בבמות הוא מזבח**. בגנותו דבר הכתוב, ששהה את בנין הבית ארבע שנים: **ד** **היא הבמה הגדולה**. הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדבר, והוקבעה בשילה, חרבה שילה בימי עלי ובא לנוב, חרבה נוב בימי שאול, ובאו לגבעון: **יעלה שלמה**. כמו מעלה שלמה: **על המזבח ההוא**. ביום אחד: **ו** **ותשמר לו**. לשון מאמת את דבריו, כמו (דברים ז יב): **ושמר ה' אלהיך לך וגו'**, ואף כאן ותשמר לו את החסד, האמנת דבריך לקיים לו את החסד, אשר הבטחתו על ידי נתן הנביא: **ז** **נער קטן**. בן שתיים עשרה שנה היה, וזה לך החשבון, ויקרא שמו ידידיה (שמואל ב יב כה), בו בפרק ענה אמנון את תמר, שנאמר (שם יג ב): **ויהי אחרי כן ולאבשלום אחות, מקץ שנתים**

ימים ויהיו גוזזים לאבשלום (שם פסוק כג), והרג את אמנון, ואבשלום ברח וילך גשורה, ויהי שם שלוש שנים (שם פסוק לח), הרי חמש שנים, ושב אבשלום לירושלים, וישב בירושלים שנתים (שם יד כח), הרי שבע לשלמה, ומרד באביו ונהרג, אחר זאת (שם כא א): ויהי רעב בימי דוד שלש שנים, הרי עשר, באחת עשרה מנה את ישראל, וישוטו בכל הארץ תשעה חדשים (שם כד ח), בשנת מותו תיקן משמרות, שנאמר (דברי הימים א כו לא): בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו, הרי שתיים עשרה למלך שלמה: **[ט]** את עמך הכבד. מתוך שהם רבים, יש להם עסקים רבים, ובאים לדין, ואין לי מתון לעיין בדינם. דבר אחר: כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה, משפטם כבד מאד, אם יבא דין שני גוים לפני, ואטול מזה ואתן לזה שלא כדין, איני נענש, אבל ישראל הריני נענש עליו עונש נפשות, שנאמר (משלי כב כג): וקבע את קובעיהם נפש: **[יד]** ואם תלך בדרכי וגו' והארכת את ימך. העושר והכבוד שלא התנית בתורתך לתת למלך, אתן לך, בין זכאי בין חייב, אבל אורך הימים ומלכות הדורות, כבר התנית בתורתך (דברים יז כ): לבלתי סור מן המצוה למען יאריך ימים על ממלכתו וגו', ועל אותו תנאי לא אשנה, ואם תלך בדרכי והארכת וגו', וכן במלכות דורותיו אחריו, אמר לו (לקמן ט ד-ה): ואתה אם תלך לפני וגו' לא יכרת לך איש וגו', כך שנויה בספרי. ורבי חנינא בן גמליאל אומר: הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגו': **[טו]** ויקץ שלמה והנה חלום. והנה הבין שחלומו אמת, שומע עוף מצפצף ומבין לשונו, כלב נובח ומבין לשונו (שיר השירים רבה א א): ויעש משתה. משמחת לבו, שהבין שחלומו אמת: **[כא]** ואתבונן אליו. נתתי לב להסתכל בו: **[כז]** היא אמו. בת קול הופיעה ואמרה: היא אמו (מכות כג ב):

מלכים א פרק-ד

[א] מלך על כל ישראל. משראו בחכמתו, שמחו כולם במלכותו: **[ג]** סופרים. לכתוב דברי הימים: **המזכיר**. איזה משפט בא לפניו ראשון, שיפסקנו ראשון, כך שמעתי: **[ה]** על הנצבים. שנים עשר נציבים היו, לכלכל את המלך ואת ביתו: **[ו]** על המס. שהעלה על ישראל, כמה שנאמר (לקמן ה כז): ויעל המלך שלמה מס: **[ז]** וכלכלו את המלך. כל סעודתו, ומאכל הסוסים, וכל צרכי הוצאה: **[יא]** נפת דאר. (תרגום:) פלכי דאר: **[יג]** חבל ארגוב. ממונה היה עליהם לגבות מס המלך, כי משפט המלך יש לגבות יציאותיו מן העם, כמה שנאמר במשפט המלוכה בספר שמואל (א י כה): **[יט]** ונציב אחד אשר בארץ. רב ושמואל פליגי, חד אמר: אחד ממונה על כולם, הוא עזריה בן נתן האמור למעלה, וחד אמר: כנגד חודש העיבור (סנהדרין יב א):

מלכים א פרק-ה

[ג] **בראים**. פטומים על האבוס : רעי. מן האחו : **וברבורים אבוסים**. יש מרבתינו אומרים : תרנגולים פטומין (בבא מציעא פו ב) : **[ו]** **ארבעים אלף ארות סוסים**. ובדברי הימים (ב ט כה) הוא אומר : **ארבעת אלף, פירשו רבותינו (סנהדרין כא ב) ארבעים אלף ארות היו, ובכל אחת ארבע אלף אצטבלאות**. או ארבעת אלפים ארות, ובכל אחת ארבעים אלף אצטבלאות : **[ז]** **לא יעדו דבר**. אפילו של ימות החמה בימות הגשמים : **[ח]** **והשערים והתבן**. היו נותנים אלו הנציבים, אל המקום אשר יהיה שם המלך : **[י]** **מחכמת כל בני קדם**. מה היא חכמת בני קדם, יודעים במזלות וכו' כדאיתא בפסיקתא דפרה אדומה, וכל הפרשה הזאת נדרשת שם לפי משמעה : **[יא]** **ויחכם מכל האדם**. כמשמעו : **איתן והימן וכלכל ודרדע**. אחין היו, בני זרח בן יהודה, שנאמר (בדברי הימים א ב ו) : ובני זרח זמרי ואיתן (היו לויים משוררים) : **בני מחול**. היו יודעים ליסד מזמורים האמורים במחולות שיר, שהיו הלויים אומרים על דוכנם מזמורים שיסדו בספר תהלים (מזמורים פח פט) : משכיל לאיתן האזרחי ; ומשכיל להימן האזרחי. מדרש אגדה בפסיקתא : מכל האדם, זה אדם הראשון, איתן האזרחי, זה אברהם, הימן, זה משה, וכלכל, זה יוסף, ודרדע, זה דור המדבר, מחול, שנמחל להם על מעשה העגל : **[יב]** **שלושת אלפים משל**. שלשת למודי משלות, שלש פעמים כתוב 'משלי שלמה' בספר משלי : **ויהי שירו חמשה**. שלשה אלה, ושיר השירים, וקהלת : **ואלף**. בכל אחד כדי הוא ללמוד. ומדרש אגדה (ערובין כא ב) : שהיה אומר בכל פסוק שלשת אלפים משל, ועל כל משל, אלף וחמשה טעמים : **[יג]** **וידבר על העצים**. מה רפואת כל אחד, ועץ פלוני יפה לבנין פלוני, וליטע בקרקע פלונית וכן על הבהמה, מה רפואתה, ועיקר גדוליה ומאכלה. ומדרש אגדה (ילקוט שמעוני רמז קעח) : מה ראה מצורע ליטהר בגבוה שבגבוהים, ובנמוך שבנמוכים, ועל הבהמה ועל העוף, מה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסימן אחד, וזה בשני סימנין, ודגים וחגבים בלא כלום : **[יד]** **לא יכול לבנות בית וגו'**. לא היה רשאי מפני המלחמה, והכתוב אומר (דברים יב י) : והניח לכם מכל אויביכם מסביב, ואחר כך (פסוק יא) : והיה המקום וגו' לשכנו תדרשו וגו' (פסוק ה) : **[כ]** **כצדנים**. שכנים ליער לצד אחד היו, ובממשלתו של חירם : **[כג]** **אשימם דברות**. 'רפסודות' קורא להם בדברי הימים (ב ב טו), ובלשון אשכנז פליציין, ובלע"ז רייץ, קושרין העצים זה עם זה, ומציפין אותן על פני המים, ומוליכין אותן כמו שמוליכין הספינות : **עד המקום אשר תשלח אלי**. אשר תודיעני להביאם שם : **ונפצתים שם**. כשמתיר אגדן ומוציאן אל היבשה כל עץ ועץ לעצמו, היא קרויה ניפוך. (כל דבר שלם שמחלקים אותו לפרקים, קרוי ניפוך), דיפצי"ר בלע"ז : **[כה]** **מכלת לביתו**. לשון מאכל : **שמן כתית**. שמן נקי, שאין זיתים נטחנים בריחים, אלא כותש במכתשת, ואין מעלה שמרים כל כך כמו הטחון : **[כז]** **ויהי**

המס. עולה לשכר של שלשים אלף איש: **{כח} חליפות.** כמו שמסיים ואומר: חדש יהיו בלבנון, כשהיו עשרת אלפים איש בתשרי בלבנון, והעשרים אלף איש בביתו, במרחשון מתחלפים עשרת האלפים השניים ויוצאים ללבנון, ואלו חוזרים לביתם, ובכסליו יוצאים עשרת אלפים השלישים ויוצאים ללבנון, ואלו חוזרים לביתם, ובטבת יוצאים הראשונים וחוזרים ללבנון, וכן חוזרים חלילה, נמצאו כל עשרת אלפים שבהם, חדש בלבנון, ושני חדשים בביתם: **על המס.** לגבותו: **{כט} שבעים אלף נשא סבל.** להביא האבנים מן ההר לעיר, ושמונים אלף החוצבים אותם בהר, הרי מאה וחמשים אלף, וכולם גרים גרורים היו, שנתגיירו מחמת גדולת שלמה ושלחנו, וכן כתוב בדברי הימים ב (ב טז): ויספר שלמה את כל הגרים וימצאם מאה וחמשים אלף ויעש מהם שבעים אלף וגוי: **{ל} משרי הנצבים.** נוגשים ונציבים על עושי המלאכה: **שלשת אלפים ושלש מאות.** ובדברי הימים ב (ב יז) הוא אומר: ושש מאות, אומר אני, שלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף, שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר, והשלוש מאות שנוספים בדברי הימים, היו ממונים על כולם, שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר. ותדע, שהרי יש עוד שני כתובים בדבר זה, ומכחישין זה את זה, שנאמר בו בספר זה (לקמן ט כג): אלה שרי הנצבים אשר לשלמה חמשים וחמש מאות, ובדברי הימים (ב ח י) הוא אומר: מאתים וחמשים, הרי ארבע מקראות מכחישין זה את זה. אבל יש לנו לפרש, שבמקראות האחרונים ממונים על כולן, ולשלמה היו אלו הגרים להיות לנושא סבל ולחצוב אבנים בהר, ויהיו לו שאר עושי המלאכה לערי המסכנות, שהם אזרחיים, שאלו הכתובים אמורים שם. ובספר מלכים מנה את הנציבים הגרים שני מנינים, שרי הארבעים והחמשה לבדם, והשלש מאות החשובים צירף עם מאתים וחמשים שהיו ממונים על עושי ערי המסכנות, ומנה חמש מאות וחמשים שרים, ובדברי הימים מנה כל נציבי הגרים לעצמם, הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות, וכולן גרים. ונציבי ערי המסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשים, מנה לעצמן: **הרדים בעם העושים במלאכה.** הנוגשים את העם עושי המלאכה: **{לא} ויסעו.** מן ההר, לשון עקירה: **אבנים יקרות.** כבדות: **אבני גזית.** נפסלות ומסותתות. ואם תאמר והרי כבר נאמר (לקמן ו ז): ומקבות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו, פירוש שכל ברזל לא נשמע בבית בהבנותו, אלא שהיה מסתת מבחוץ, ומכניס ובונה מבפנים, (כך נדרש בסוטה מח ב): **{לב} ויפסלו.** בהרים: **והגבלים.** אומה ששמה גבל, ובקיאים לסתת אבנים ולבנות, כמה שנאמר (ביחזקאל כז ט) בצור: זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך: **ויכינו.** לשון הזמנה:

[א] בחדש זיו. הוא אייר, דאית ביה זיוא לאילנא, וכן תרגם יונתן: זיו נצניא: **הוא החדש השני.** למנין החדשים, שהרי ניסן ראש השנה לחדשים: **למלוך שלמה.** מוסב על השנה הרביעית, רביעית למלכות שלמה, וכן הוא אומר בדברי הימים (ב ג ב): ויחל לבנות בחדש השני בשנת ארבע למלכותו: **[ב] ששים אמה.** ההיכל והדביר יחד: **[ג] והאולם על פני.** לפני ההיכל בכניסתו: **ארכו על פני רוחב הבית.** אורך האולם לרחבו של ההיכל מן הצפון לדרום. כל מדה היתירה קרויה אורך, והפחותה קרויה רוחב, לפי שבהיכל מדת מן המזרח למערב יתירה, קרויה אורך, ובאולם שמדת מצפון לדרום יתירה בו, קרויה אורך מן הצפון לדרום, ומן המזרח למערב קרויה בו רוחב: **על פני הבית.** לפני הבית, לצד מזרח לצד חוץ: **[ד] שקופים אטומים.** רבותינו פירשו (מנחות פו ב): שקופים לשון ראייה ופתיחה והשקפה פתוחים מבחוץ ואטומים מבפנים, קצרים מבפנים, שלא כדרך שאר חלונות אחרות העשויות למאור, להראות שאינו צריך לאורה: **[ה] יציע.** אפנטי"ץ בלע"ז, ושלשה שמות יש לה, יציע, תא, צלע, (כך מפורש בבבא בתרא סא א): **את קירות הבית סביב.** כלומר כנגד ההיכל ובית קדשי הקדשים הוא הדביר, עשה צלעות מבחוץ, לדרום ולמערב ולצפון, וסוף המקרא הוא פירוש לראשו, ויבן על קיר הבית, סמוך לקיר הבית, יציע סביב, כיצד עשה את קירות הבית להיכל ולדביר, עשה צלעות: **ויעש.** כמו עשה, וכן (שמות טו ב): ויהי לי לישועה, כמו היה לי לישועה: **[ו] היציע התחתונה.** בכל רוח ורוח היו התאים שלשה זה על זה, ומדת ארכו לא נאמרה כאן, ובמסכת מדות (פרק ד משנה ג) שנינו: שלשים ושמונה תאים היו, חמשה עשר בצפון, חמשה על גבי חמשה, וחמשה על גביהן, וכן בדרום, ושמונה במערב, שלשה על גבי שלושה, ושנים על גביהם, התחתונה חמש, והאמצעות שש, והעליונות שבע, למה, כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה, קומת התא חמש אמות, וכשעולה כותל ההיכל חמש אמות, גורע את עוביו, וכנס בו אמה לפנים, והניח על אותה כניסה ראשי קורות גג עליית התא, שהיא קרקעית לאמצעית, וכשעולה עשר, כנס אמה, להניח ראשי קורות עליית האמצעית, שהיא קרקע העליונה, נמצאת אמצעית רחבה מן התחתונה אמה, והעליונה רחבה מן התיכונה אמה: **לבלתי אחוז בקירות הבית.** שלא לדבק ראשי הקורות דרך נקבים בקירות הבית, שקלקול החומה הוא, ואינו דרך נוי: **[ז] בהבנותו אבן שלמה מסע.** כמו שהסיעה מן ההר על ידי השמיר, כמו שהיא באה משם, נתנוה בחומת הבנין, ולא סתתוה בכלי ברזל, ואבני גזית האמור למעלה, מחלוקת היא בסוטה (מח ב): **ומקבות.** דלוט"א בלשון רוסיא: **[ח] פתח הצלע התיכונה אל כתף הבית הימנית.** יונתן תרגם תיכונה זו, כמו תחתונה, לא תיכונה בין עליונה לתחתונה, שבחמש תאים שבדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה, וזה (התרגום): **ובלולים יעלו על התיכונה.** התיכונה תרגם יונתן מציעתא, כי התאים הללו לא היו פתוחים אל החוץ. שלושה פתחים היו לכל אחד, כך היא שנויה במסכת מדות (שם), אחד לתא מן הימין, ואחד לתא מן השמאל, ואחד לתא שעל גביו. ולימד כאן, שאחד מן התחתונים שבכותל דרומי, היה לו פתח אל החוץ, ודרך

אותו פתח נכנסים לכולם, וצלע התיכונה דקרא, לא תיכונה בין עליונה לתחתונה, אלא תיכונה שבחמש תאים, שבדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה, וזהו תרגום ובלולים יעלו על התיכונה, שלמעלה הימנה, משמע דהצלע התיכונה למטה: **בלולים**. תרגם יונתן: מסיבתא, והוא שקורין בלשונינו וויי"ן בלע"ז, ובלשון אשכנז (ווינד"ל שטיי"ן) ושם המורגל (שווינד"ל שטיי"ג), והוא בנין עמוד אבנים עשוי מעלות מעלות, וההולך בהן דומה כמקיף סביבות עמוד, ועולין בו כמה וכמה אמות גבוה, ואין צריך לשפע כשאר סולם, כי הקיפו הוא שיפוע: **אל השלישים**. כמו אל השלישיים: **ט** **ויספון**. לשון כסוי תקרה: **גבים ושדרות בארזים**. שתי תקראות, אחת עשויה לנוי מלמטה, ואחת של לוחי ארזים מלמעלה, של גבים היא התחתונה. ותרגם יונתן: בהנתוכין, ולא ידעתי מה הן, ושמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל, שהם נסרים ארוגים נאים כמין צורה, וקורין לו בלשונינו צילי"ד, ובלשון אשכנז (גהימל"ט), והיא לשון 'שמים', 'שמי קורה'. ואני אומר, שהם לבנים חלולים, והם כחצי קנה עגול, שעושין לכסוי בתים (בלשון אשכנז דעק ציגל): **גבים**. לשון ארמי: גובתא דקניא, והם היו (למעלה), והשדרות (למטה): **ושדרות**. לוחי ארזים סדורים למעלה מן הגבים, לדריסת הרגל, כשעולין לראות בבדק הבית. וכן תרגם יונתן: ושדרות בארזים ועילא מנהון (רוצה לומר, מן הגבים) סידרא דרכפת רישי שריתא ארזיא, ורכפת לשון תכיפת, וחבירו (שמואל ב כב יב) עבי שחקים, תרגום יונתן: מריכפת עננין קלילין (ושדרות, כלומר היו נסרים סדורים זה אצל זה, רד"ק): **י** **חמש אמות קומתו**. של כל אחד ואחד, הרי גובהן חמש עשרה אמות, לבד עובי התקרה: **ויאחז את הבית**. הוא כיסוי הגג העליון, והספון האמור למעלה, הוא תקרת העלייה: **טו** **מביתה בצלעות ארזים**. קירות ארז אצל קיר האבן, כדי לטוח עליו זהב, כמו שהוא אומר למטה (פסוק כא): ויצף שלמה את הבית פנימה זהב סגור, ואי אפשר לטוח זהב על גבי האבנים, כי אם בעצים ובמסמרות: **קירות הספון**. קירות העלייה: **את קרקע הבית**. הרצפה כולה: **טז** **את עשרים אמה מירכתי הבית**. עשרים שהן מסוף ההיכל והלאה, והעשרים שבסוף הבית, הן של בית הכפורת (דהיינו קדשי הקדשים): **עד הקרות**. עד התקרה, עשה קיר ארז לכסות קיר האבן, לטוח עליו זהב: **ויבן לו**. אותם עשרים אמה: **מבית לדביר**. לפניו ממחיצת אמה טרקסין, המפסקת בין ארבעים לעשרים, ואותה מחיצה קרויה דביר: **לקדש הקדשים**. הבדילן לאותן עשרים אמה: **יז** **ההיכל לפני**. לפני הדביר לצד החוץ: **יח** **וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים**. פירוש, ואותם קירות ארזים שעשה אל הבית פנימה, לכסות קיר האבן, קלוע היה בצירי קליעות וצורות פקעים, כמין כפתורים: **פקעים**. למווישייל"ש בלע"ז: **ופטורי צצים**. תרגם יונתן: ואטונין שושנין, צורת שלשלאות: **פטורי**. לשון חבלים, כלשון גמרא, כמו (מועד קטן כט א; ברכות ח א): כפיטורי בפי ושט: **צצים**. לשון פרחים, כמו (במדבר יז כג): ויצף ציץ, חבלים ופרחים. ומנחם חברו: פטורי, לשון (שמות יג יב): פטר רחם וכמו (תהלים כב ח): יפטירו בשפה: **הכל ארז אין אבן נראה**. (תרגום:) כל ביתא חפי נסרין דארזא לית אבנא מתחזיא: **מקלעת**

פקעים. תרגם יונתן: גלף חיזו ביעין (פירוש, חקוק כדמות ביצים עגולים): **[יט]** **ודביר בתוך הבית.** מחיצת אמה טרקסין: **לתתן.** כמו לתת: **[כ]** **ולפני הדביר.** לפנים מאותה מחיצה, חלל של עשרים אורך, ושל עשרים רוחב: **ועשרים אמה קומתו.** כלומר עליית של בית קדשי הקדשים, נמוכה משל היכל: **ויצפהו.** לדביר, היא המחיצה: **זהב סגור.** פירשו בו רבותינו (יומא מה א): בשעה שנפתח לימכר, כל חנויות אחרות נסגרות. ויונתן תרגם: דהב טב, רוצה לומר: מי שיש לו ממנו, סוגרו לעצמו: **ויצף מזבח ארז.** הוא מזבח הקטרת. ותמיה אני, ושל משה למה נגנו: **[כא]** **את הבית.** בית קדשי הקדשים: **ויעבר.** לשון בריחים: **ברתוקות.** שלשלאות: **[כב]** **ואת כל הבית.** כל ההיכל כולו: **[כג]** **עצי שמן.** (תרגום): דאעי זיתא: **עשר אמות קומתו.** ורגליהם בקרקע עומדים, אחד מצפון לארון, ואחד מן הדרום, סוככים על הארון ועל בדיו, אורך הכנפים מכסים מקצת (רוחב הבדים), שהארון היה נתון ארכו לרחבו של בית, ובדיו בולטין בפתח הדביר בפרוכת שכנגד הפתח, ובדיו נתונין בראשי ארכן, כדי שיהיו שני לויים יכולים ליכנס ביניהם, כשנושאים אותו במדבר: **[כד]** **עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו.** כשהן פרושות, נמצאות כנפות שניהם שהיו נוגעות זו בזו, ממלאות כל חלל עשרים אמה, וגוף הכרובים אינו מן המדה, ועומד בנס (בבא בתרא צט א): **[כה]** **ותגע כנף האחד בקיר.** צפון: **וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר.** הדרום, סוככים על הארון ועל בדיו: **וכנפיהם אל תוך הבית.** וראשי הכנפים אשר באמצע הבית: **נוגעות כנף אל כנף.** שכל חלל הבית עשרים: **[כט]** **ואת כל קירות הבית.** קירות העץ: **מסב קלע.** מוקפות ציורין: **פתוחי מקלעות כרובים.** חקוקי צורת כרובים ודקלים וחבלים ופרחים: **מלפנים ולחיצון.** לבית הכפורת הפנימי, ולהיכל החיצון: **[ל]** **ואת קרקע הבית.** כל הרצפה: **לפנימה ולחיצון.** לבית הכפורת ולהיכל: **[לא]** **עצי שמן.** עצי זית: **האיל.** אילי הפתח, הם המזוזות שמכאן ומכאן, עשויות עגולות, כמין אילים איליו ואילמיו (ספרים אחרים אלה ואלון) וכן בכל בנין יחזקאל, ספות הפתחים קרוים אילים: **מזוזות חמישית.** המפתן האחד, והמזוזות מכאן ומכאן שתיים, הרי שלש, והמשקוף שעליו עשוי כשתים כזה. וזה השרטוט. כך שמעתי. ואני אומר, מזוזות חמישית, חמשה צלעות היו למזוזות, ולא היתה מרובעת, ואינו מדבר לא, במפתן, ולא במשקוף, שלא מצינו מפתן ומשקוף קרוין אילים: **[לב]** **וירד על הכרובים.** היה מרדד הזהב טסין דקין בפיתוחי הצורות, להיות שוקע בו במקום החקק, ובולט על הבליטה, שלא יהא הזהב מבטל את הצורות, ויהיו צורות העץ ניכרות בזהב: **[לג]** **מאת רבעית.** מזוזות ההיכל היו רבועות, וכן תרגם יונתן: מן ארבעה סיטריהון מרבעין: **[לד]** **ושתי דלתות.** כל אחת כדי חצי רוחב הפתח: **שני צלעים.** תרגם יונתן: תרין צירין, ציר העליון, וציר התחתון: **גלילים.** (תרגום): סגלגלין: **ושני קלעים.** אף זה מתורגם צירין, לשון קלעים. אומר אני, שהוא לשון ארמי, לשון כניסה, שהוא נכנס בחור המפתן: **[לה]** **וקלע כרובים.** על הדלתות: **מיושר על המחוקה.** הזהב מכוון על חיקוק הצורות, שוקע במקום שקועו, ובולט במקום בליטתו, שיהיו הצורות ניכרות בו: **[לו]** **החצר**

הפנימית. היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל, והיא היתה לפני האולם, וקורא אותה פנימית, לפי שהיתה לפני מעזרת נשים, (ובמקרא לא מצינו כתוב 'עזרת', כי אם במשנה): **וטור כרותות ארזים.** נדבך של קירות (מחוטבות) עשה בחומה: **[לז] בשנה הרביעית.** למלך שלמה: **יסד בית ה'.** הוחל יסודו: **[לח] בירח בול.** הוא מרחשון, שהעשב בלה בשדה, ובוללין לבהמה מן הבית, מלשון (שופטים יט כא): ויבל לחמורים:

מלכים א פרק-ז

[א] ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה. שבמלאכת גבוה נזדרז, ובשלו נתעצל, ובשבחו סיפר הכתוב: **[ב] בית יער הלבנון.** תרגם יונתן: בית מקירת מלכיא (עמודי הארזים העומדים באורך המאה אמה, כל טור וטור לאורך המאה, ומטור הראשון לטור הרביעי חמשים אמה, והיא רוחב הבית, הגהה מבעל צורת הבית): **וכרותות ארזים.** קורות ארזים, לאורך הבית היה טור עמודים בקרקע, והכרותות מעמוד לעמוד, (והטור השני למול טור הראשון ברוחב הבית, וכן ארבעה הטורים, וסכך הנסרים לרצפת הבית מטור לטור על הכרותות, והעמודים הללו עשויים פתחים פתחים כעין אכסדרה, והיו הכרותות כמו משקוף שעל המזוזות, והיו גם כן אלו הכרותות כדי להעמיד עליהם המחיצות, שהם הצלעות הנזכרים בכתוב, ושומר הצלעות אשר על העמודים, ולא אמר על הכרותות, לפי שהעמודים הם העיקר שהבית נכון עליהם, והכרותות אינם אלא להחזיק ולחבר עמוד אל עמוד להיות האהל אחד, ומונחים על צדן ולא היו זקופין, ובאמרו על העמודים, רוצה לומר על הכרותות שעל העמודים, ולא נקרא בשם בפני עצמן לגביהו. ואפשר נמי, שהכרותות אינם עולים למעלה מן העמודים, דאינם שוכבים למעלה, אלא הם נתונים בראשי העמודים ובשווין למעלה, ולא כעין משקוף השוקף על המזוזות, אלא כמו יתד ארוך המחבר שני עמודים, ומה שכתוב וכרותות על העמודים, פירושו, בצד העליון של העמודים, נמצא, מה שעל הכרותות הוא על העמודים, עד כאן פירוש בעל צורת הבית): **[ג] וספון בארז.** קירו עליה מלמעלה: **על הצלעות.** מחיצות עליונות שעל הכרותות, ארבעה מחיצות זה אל זה ברוחב, משוכים לאורך הבית, כולן פתחים וחלונות, כי בית הקיץ הוא עשוי לאויר, ועל אותן מחיצות קירו הספון, ארבעים וחמשה נסרים היו הספון, שלשה טורי נסרים (לשלשה חללים), שבין ארבע טורי העמודים, חמשה עשר נסרים הטור (כלומר נתונים בין כל חלל חמשה עשר מהם) ארכן לרוחב שבין טור לטור, ורחבן לאורך הבית זה אצל זה: **[ד] ושקופים שלשה טורים.** ועוד עשה קרוי אצל שלשה טורים הנסרים, ושלת טורי השקופים, כי רוחב של חמשה עשר נסרים, לא קירה את הבית בכל ארכו, שהוא מאה אמה, ועשה אצלו לקרות הבית קרוי של נסרים קטנים, נתונים על מרישין קטנים הנותרים

(צריך לומר: הנתונים) מטור כרותות ארזים אל טור, שלשה מרישין זה אצל (צריך לומר: לסוף) זה, ושקופין משני צדיהן, כעין משקוף שהדלת שוקף בו, ועל אותן שקופין, ראשי הנסרים הקטנים נתונים בו, ארכן של נסרים קטנים, כנגד רחבן של נסרים גדולים שנתן תחלה: **ומחזה אל מחזה**. ראשי נסרים של שקוף זה, למול (ראשי) נסרים של (שקוף) זה: **מחזה**. לשון קצה, ומנחם כן פותרו, וחברו (תהלים קז ל): אל מחוז חפצם, וכל חזית שבלשון משנה, כך הוא בסדר מערכת התמיד (תמיד כט א), וכן הוא עושה (חזית) מבחוץ, בפרק השותפין בבבא בתרא (ב א). ויונתן אף הוא תרגמו: זוי לקביל זוי. אבל 'שקופים אטומים' (לעיל ו ד); וכן (כאן פסוק ה): רבועים שקף, כולם תרגם: כלונסא: **ה** **וכל הפתחים והמזוזות**. שסתם מקירת מלכים עשוי פתחים פתחים, מפני האויר, ולכך קראו בית יער, שדומה ליער: **רבועים שקף**. תרגם יונתן: מרבעין וחפן כלנסא. ומחופין היו הפתחים בנסרים דקין רבועין היו כשאר פתחי בתים, ולא עשויין כיפה כעין פתחי אולם: **ומול מחזה**. ומול של מחזה, מיסב לקראת מחזה האחרת, ראש הנסר לקראת ראש הנסר, שלש פעמים בכל תקרה ותקרה, ואיני יודע האיך: **ו** **ואת אולם העמודים**. אולם עשה לפני העמודים האלה, מבוא לבית, חמשים אמה ארכו, לרחבו של בית שהיה חמשים אמה, ושלישים רחבו לפני אורך משך הבית, אלא שלעולם המדה יתירה קרויה אורך, והקצרה קרויה רוחב: **ואולם על פניהם**. אולם גבוה עשה על כל הבית: **ועמודים ועב על פניהם**. ועל כרותות ארזים שעל העמודים התחתונים, הציב על (צריך לומר: עוד) עמודים אחרים, ומרישין מעמוד לעמוד, העמודים לארוג בהן צלעות מזה לזה, והעבים לקירווי העלייה, עב היא מריש, כמו ששנינו והעבים אלו המרישין: **ז** **ואולם הכסא**. (תרגום:) ואולם לאתקנא תמן כורסי בית דינא דדאין תמן פרוסדא לבית דינא עביד, פרוסדא לשון פרוזדור: **וספון בארז**. מחופה קרקע הרצפה בארזים: **מהקרקע**. תרגם יונתן: מן אושיא עד אושיא. מיסוד כותל זה, ועד יסוד כותל זה: **ח** **וביתו אשר ישב שם**. דירה גמורה, לאכול שם ולשכב שם: **מבית לאולם**. לפנים מן אולם של בית יער הלבנון: **ובית יעשה**. עלה בלבו לעשות בית לבת פרעה: **כאולם הזה**. כמעשה אולם הזה: **ט** **כל אלה אבנים יקרות**. כל האבנים האלה עשויות כבדות: **כמדות גזית**. כמדת אבני גזית, מדה אחת היתה לאבני גזית במדינה: **וממסד עד הטפחות**. בגובה היה הבנין הזה עשוי באבני גזית האלה, מן היסוד עד שמי הקורה: **וממסד**. לשון יסוד: **הטפחות**. שמי קורה, כמו (ישעיהו מח יג): וימיני טפחה שמים: **ומחוץ**. לצד החוץ היה כל משך הקירות באבנים הללו, עד החצר הגדולה: **י** **ומיוסד וגו' אבנים גדולות**. והיסוד שבתוך הקרקע, היה של אבנים גדולות יותר ממדות גזית: **יא** **ומלמעלה אבנים יקרות**. ומלמעלה ליסודות היו אבנים יקרות עד הטפחות, כמו שאמור למעלה: **וארז**. (תרגום:) וחפי נסרין דארזא, כמו שאמר (פסוק ז): וספן בארז: **יב** **שלשה טורים גזית**. החומה עשויה שלשה נדבכין של אבנים, ונדבך של עץ עליהם: **יד** **חרש**. אומן: **וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת**. שלשה כלי אומנות שהעולם נברא בהן, שנאמר (משלי ג יט-כ):

בחכמה יסד ארץ, כונן שמים בתבונה, בדעתו תהומות נבקעו. בשלשתן נבנה הבית: **[טו] את שני העמודים**. שהעמיד באולם יכון ובוועז: **שמנה עשרה אמה קומת וגו'**. ובדברי הימים (ב ג טו) הוא אומר: שלשים וחמש אמה קומתן, שיצק שניהם כאחד, והאמה החסירה, אומר אני, חצי אמה היתה לכל אחד בראשו, שאינה דומה למלאכת שאר העמוד, כמו שאמור למטה (פסוק כב) בענין: ועל ראש העמודים מעשה שושן: **וחוט שתיים עשרה אמה יסוב את העמוד השני**. לימד שהיה ארבע אמות על ארבע אמות עגול, שכל שיש בהקיפו שלשה טפחים, יש בו רוחב טפח, ועוביו ארבע אצבעות, והוא חלול, כך מפורש בסוף ספר ירמיהו (נב כא). והרי זה מקרא קצר, פירש ארכו של אחד, וילמד השני ממנו, ופירש הקיפו של שני, וילמד ממנו הראשון. וכן תרגם יונתן: וחוט משח תרתין עסרי אמין מקיף ליה, וכן לעמודא תניינא: **[טז] ושתי כותרות**. פומייל"ש בלע"ז: **מוצק**. טרישגיטי"ר בלע"ז: **חמש אמות קומת הכותרת האחת**. ובסוף הספר (מלכים ב כה יז) הוא אומר: שלש אמות, שנינו במשנה ארבעים ותשע מדות: שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד, שלא היו בהן צורה, ושלוש העליונות היו עודפות לחוץ, המוקפות צורה, שנאמר (בפסוק יז): שבכים מעשה שבכה, כמין לולבין של דקל היו מוקפות. ואומר אני, שלא מנה אותן שתי אמות התחתונות בסוף הספר, לפי שהיו שוות לעמוד, והעמוד תחוב בכותרת שתי אמות: **[יז] שבכים מעשה שבכה**. השבכות שהיה להם, דומה כמין כיפה, שקורין קויפ"א: **מעשה שבכה**. מוקפות היו צורות של לולבי דקל, כמו (איוב יח ח): ועל שבכה יתהלך: וגדילים היו להם כמעשה שרשראות: **שבעה לכותרת האחת**. שבעה לולבין היה להיקף אחד לשבכה אחת: **[יח] ושני טורים**. של רמונים ושל נחשת, הרמונים תחובים בשרשרות המקיפות את הכותרת, כך מפורש בדברי הימים (ב ג טז), ובמשנת ארבעים ותשע מדות: **לכסות את הכותרת אשר על ראש הרמונים**. הרי זה מקרא מסורס, לכסות הרמונים את הכותרות אשר על הראש, וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות: כמין שני אגנים היתה כל אחת, אגן התחתון בית קיבולה למעלה, והוא קרוי 'גולה', כמו שאמור בענין (לקמן פסוק מא): וגולת הכותרות, ותרגמו יונתן: אגני קרונתון. העליון כפוי על התחתון, בית קיבולו למטה, והיא קרויה 'שבכה' כמה שנאמר בענין זה (שם): והשבכות שתיים לכסות את שתי גולת הכותרות. נמצא רחבה במקום הדבק, ומשופעת ועולה, ומשופעת ויורדת, והוא קרוי בטן. וכן תרגם יונתן מלעומת הבטן (פסוק כ), מלקבל דבקה. וגובה שתי האגנות האלה ארבע אמות, וזהו שאמר (פסוק יט): ומעשה שושן באולם ארבע אמות. מצוירות היו בסך כמין פרחי שושנים, כדרך הציורין בכותל האולמות, ארבע אמות גובה, והאמה החמישית, היא כותרת קטנה למעלה מן הגדולה, הוא שנאמר (פסוק כ): וכותרת על שני העמודים: **[כ] גם ממעל מלעומת הבטן**. שהוא לעבר השבכה, בסוף השבכה בשוליה, הוא באמצע במקום הדבק (שעל השבכה) (צריך לומר: שהשבכה) מדובקת בגולה אשר תחתיה: **והרמונים מאתים**. רמונים עשוין שתי טורים סביב, מחורזים בשלשלת, ומקיפין את השבכה: **על הכותרת השנית**. אף זה

מקרא קצר, על האחת, וכן על השניה: **[כב]** ועל ראש העמודים מעשה שושן. חצי אמה בראש כל אחד היה כותלו דק כשושן, ושאר העמוד עוביו ארבע אצבעות נבוב, לכך לא נמנית אותה אמה ביציקת העמודים בדברי הימים, לפי שלא היתה שוה למלאכת העמוד: **[כג]** עשר באמה משפתו עד שפתו. באמצעיתו, שכל רוחב כלי עגול, באמצעיתו הוא: קומתו. עומקו, ובדברי הימים (ב ד ו) הוא אומר, שעשאו לרחיצת הכהנים לטבול בתוכו: וקו שלשים באמה. זהו שאמרו כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח, הקיפו שלשים, ורחבו עשר, ומתוכו הוא מודד, (בערובין יד א): **[כד]** ופקעים. וצורת ביעין, תרגם יונתן: מתחת לשפתו. בשלש אמות תחתונות שהיו מרובעות, שכך שנינו בגמרא דעירובין (שם עמוד ב): שלש תחתונות מרובעות, ושתים עליונות עגולות, ואי אפשר לו להכיל אלפים בת, שהם מאה וחמשים מקוה טהרה ארבעים, אלא בענין זה כמו שפירשו רבותינו בעירובין, עליונות מרובעות והתחתונות עגולות, אי אפשר לומר, דכי כתיב שפתו עגול סביב, לכך הוא אומר: בפקעים הללו עשר באמה מקיפין את הים סביב, שבמקום ריבועו (הקיפו) ארבעים אמה, עשר אמה לכל רוח, אבל במקום עיגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב: שני טורים הפקעים יצוקים ביצקתו. הכל מוצק יחד, לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתן על ידי מסמרות או על ידי דבק, שקורין שולדר"א בלע"ז: **[כה]** וכל אחוריהם. של בקרים הללו: ביתה. אל תחת הים היו אחוריהם פונים [שלשה] (שנים) שבצפון לקראת שבדרום, ושל מזרח כנגד של מערב: **[כו]** ועביו טפח. שוליו ודופנותיו, אלא שאצל פיו היה דק ומרוקע ומרודד, כמעשה שפת כוס ששותין בו, ומצוייר פרח ושושן: אלפים בת. ששת אלפים סאים, שהבת שלש סאין, שנאמר (יחזקאל מה יא): האיפה והבת תוכן אחד להם. נמצאו חמשים ומאה מקוה טהרה, הארבעים מאות, מאה מקואות, והעשרים מאות, חמשים מקואות (עירובין שם). ואף כשתחלוק הכל לפי מדה ששיערו חכמים אמה על אמה ברום שלש אמות למקוה, תמצאנה כן, שלש אמות מרובעות, מאה מקואות, ושתים העגולות, חמשים מקואות, שהמרובע יתר על העיגול רביעית. ובדברי הימים (ב ד ה) כתיב: בתים שלשת אלפים יכיל, ופירשו רבותינו (שם) במדת היבש, שהגודש היה שליש בבית הקיבול: **[כז]** ושלש באמה קומתה. של מכונה לבד קומת האופן (פירוש: חוץ מן הכן גופה, יד האופן היא האופן) שהיא יושבת עליו, אמה וחצי אמה, וגובה המכונה אמה וחצי (ארבע באמה אורך וגוי) האמה גובה היתה מרובעת, אבל חצי האמה היתה עגולה, שנאמר (פסוק לה): ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב: **[כח]** מסגרת להם. ראיתי במשנה ארבעים ותשע מדות, המסגרות כמין טבלאות: מסגרות להם. המסגרות מיד אופן ליד אופן, ויד אופן, הוא עץ התחוב בתוך האופן בנקב, וקרוי איישי"ל בלע"ז. וארבע האופנים במכונה, מסגרות מכאן ומסגרות מכאן, מארבע צדדין, ובין זו לזו ארבע אמות רוחב, ומלמעלה 'סרנים', כמו 'נסרים', מול המסגרות, והשלבבים מן התחתונה לעליונה: ומסגרות. אחרות: בין השלבים. כעין מלאכת כרעי המטה של בני כפר, שאינן עגולים אלא בולט, לצור בהם אריות

וכרובים. ואומר אני, שהשלבים הללו כעין שליבות סולם, כמין מקלות נחושת זקופין על המסגרות התחתונה, כשנים ושלושה בין מקל למקל, מסגרות קבועות משליבה לשליבה. ויונתן תרגם: שליביא: **[כט]** ועל המסגרות אשר בין השלבים. היו מצויירות צורות אריות, צורות בקרים וכרובים: ועל השלבים כן. בסיס, להושיב הכיור עליו, מלמעלה למסגרת אשר על ראשם: ומתחת לאריות ולבקר. המרוקמין על המסגרות שבין השלבים: ליות מעשה מורד. ליות, כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה: מעשה מורד. מרודדין, כמין רידוד טס דק, ואין בולטין בעביו, ולא חקוקים בשיקוע. ויונתן תרגם: ליות מעשה מורד, מדבק עובד כבוש, שולדור"ש בלע"ז: **[ל]** וארבעה אופני. שנים לפניו ושנים לאחריה, כדרך העגלות הגדולות: וסרני נחשת. יונתן תרגם: ונסרין דנחש. הם הנסרים העליונים מול המסגרות: סרני. כמו נסרים: וארבע פעמותיו. של כן שעליהם: כתפות להם. בולטות למעלה מן הנסרים בזויות הכן. ותחת הכיור היושב על הכן, היו הכתפות יצוקות. (ספרים אחרים ללמד שמתוך הכן היו הכתפות יוצאות ביציקה אחת, והכתפות מחזיקות לכיור שלא יפול למטה לתוכה של כן): מעבר איש ליות. מצד כל אחד מן הכתפות, היה ליות של זכר ונקבה מצויירות. מעבר איש, כמו איש אל אחיו האמורים בכרובים (שמות כה כ): **[לא]** ופיהו מבית לכתרת ומעלה באמה. פיהו של כן, יוצא מתוך פיהו של כותרת, ועולה למעלה אמה גובה, והכותרת היא הגג המכונה עשוי כמין כובע משופע מכל צדדיו, ובאמצע נקבעת נקב עגול אמה וחצי אמה רוחב בעגול, וסביב אותו נקב כמין היקף מחיצה, חצי אמה גובה סביב, וכך מפורש למטה (פסוק לה) בענין, שנאמר: ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב. והוא קרוי 'פי הכותרת', והכן מונח על אותו היקף, ושולי הכן תחובין בתוך פי ההיקף, ולמעלה הימנו הוא בולט אמה, וזהו שאמר כאן: ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה: ופיה עגול מעשה כן. ופיה של כותרת עגול, דוגמת כן העגול: אמה וחצי האמה. רחבה בעגול: וגם על פיה מקלעות. צורת פרחים: **[לב]** וארבעת האופנים למתחת למסגרות. שהמסגרות מיד אופן ליד אופן, כמו שפירשתי: וידות האופנים. הוא עץ התחוב באופנים, וקורין אישי"ל: במכונה. דבוקים מצוקים במכונה ביציקה אחת: **[לג]** כמעשה אופן המרכבה. תרגם יונתן: כעובד גלגלי מרכבה, אופן בתוך האופן שתי וערב, כמו שאמר ביחזקאל (א טז) במרכבה גבוה: ידותם. אישי"ל: וגביהם. בוייל"ש בלע"ז, הם הנקבים: וחשוקיהם. הם עגולים סביב, שהוא קישורן: וחשוריהם. זרועות האופנים, התחובים מגביהם לחשוקיהם, שקורין ריי"ש בלע"ז: **[לד]** וארבע כתפות. כמו שפירשתי למעלה, וארבע פעמותיו כתפות להם, ולא שנאן כאן אלא לומר ומן המכונה כתפיה: **[לה]** חצי האמה קומה עגול. היא מחיצה, כמו שפירשתי למעלה, שהיא סביב הנקב והאמה מרובעת: ועל ראש המכונה ידותיה. הם סרני הנחשת האמורים למעלה: ומסגרותיה ממנה. מסגרות התחתונות הוצקו עמה, ולא שחיברן לאחר כן: **[לו]** ופתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה. התחתונות על שניהם, פתח וחקק כרובים אריות (ותימרות ספרים אחרים אינן): כמעט איש וליות. פתח סביב כזכר

ונקבה החבוקים בזרועותיהן, כן פירשו רבותינו (יומא נד א): **כמער**. לשון אחיזה ודיבוק, כזכר המעורה בנקבה, ופירושו: איש ולויותו. ולפי משמעותו 'לויות' לשון 'דיבוק', שולדור"א בלע"ז, כמו לויות היו שם, עשויות כמערת איש, והמערה כמו שפירשנו: **[לז] מוצק אחד**. כשם שיצק את הראשונה, כן יצק את כולם: פירוש מבעל צורת הבית: וזה מעשה המכונה, עשה ארבעה אופני נחושת, שנאמר (פסוק ל): וארבע אופני נחשת למכונה האחת, כצורת עגלה גדולה, וקומת האופן האחד, אמה וחצי האמה. ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה, אופן בתוך אופן, למען יוכל להוליכם אל אשר יהיה הרוח והרצון להוליכם, שמה יוליכם מבלי שיצטרך להפכם אנה ואנה, והמרחק שמאופן לאופן ממזרח למערב, ארבע אמות, וכן מצפון לדרום שהיא מרובעת, לא ארוכה כעגלות שלנו, וזהו שאמר (פסוק כז): ארבע באמה ארך המכונה האחת, וארבע באמה רחבה, ומקל עב וארוך נתחב בשני האופנים שממזרח למערב הצפוניים, וכן בשנים הדרומיים וכן כמו באותן האופנים שבתוך אלו, היה מקל נתון ונתחב בשנים מהם שמצפון לדרום המזרחיים, וכן בשנים המערביים, ואלו המקלות קראם הכתוב 'ידות', זהו שאמר וידותיהם. ופירוש וגביהם, הוא מרכזי האופנים שבתוכה סובבים המקלות הללו, ונקראים 'גב', לפי שהיא הגובה שבאופן, בשכבו על הארץ, וכן כל מרכז העיגול הוא הגובה שממנו, לפי שכל הצדדין נמשכין ממנו. ופירוש 'חשוקיהם', הם העיגולים החיצונים, שמקשר חישוריהם שהם העצים הדקים, כמין זרועות הנתחבים ונתונים מגב לחישוק, והוא מלשון וחשוקיהם כסף (שמות כז י), והוא הגלגל המגלגל על הארץ, ורגילין לעשות סביבו ברזל עגול, ונקרא בלשון המשנה בפרק י"א דכלים (משנה ג): סובב של גלגל. וכאן לא היה צריך לסובב, לפי שהוא כולו מנחושת. 'ומסגרות', פירוש: כמין טבלאות עשוי להם על הידות לארבע רוחות בריבוע, וזהו שאמר (פסוק לא): ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות. והם סוגרים העגלה מארבע רוחותיה, לפיכך נקראו מסגרות. ועל המסגרות הללו נסרים מנחושת, קראם הכתוב 'סרני נחשת', והיא מלה מסורסת, ועליהם, כלומר: **מבחוץ ולא על גבם, עשויה כמין שליבות סולם, ומבין שליבה לשליבה מסגרות, ועליהם צורת בקר וגו'**. והיו הנסרים עולים מעל המסגרות עד כנגד קומת האופנים, ומשופעים והולכים ככובע וכמין כיסוי שבעגלות צבים, עד בואם כנגד קומת האופן, ושם נמשכין זה אל זה עד שמכסין אותו, זולת באמצעו למעלה אינן מכסין, אבל יש בהם נקב עגול, רוחב עיגולו אמה וחצי, והכיסוי הזה נקרא 'כותרת', והנקב שבו 'פי הכותרת', וזהו שאמר (שם) ופיה עגול מעשה כן אמה וחצי האמה. וסביב זה הנקב, עולה מחיצה בגובה חצי אמה, וזהו שאמר (פסוק לה): ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב. ובתוך המחיצה הזאת, נכנס ונתחב הכן, שהוא כלי קבול המקבל הכיור כשהכיור תחוב בכך, והכך בתוך מחיצה זו שעל העגלה, והכך בתחתונה הוא עגול בחצי האמה, כשיעור גובה המחיצה שעל הנקב העגול שבמכונה למעלה, ועולה הכן על המחיצה הזאת אמה, וזה מה שאמר (פסוק לא): ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. ומעתה יש לנו שלש

אמות קומת המכונה, שהאופן אמה וחצי, והמחיצה העגולה חצי אמה, ואמה יוצא גובה הכן מעליה, והאמה הזאת היא מרובעת, ולה ארבע כתפות בארבע פינותיה, וזהו שאמר (פסוק לד): וארבע כתפות אל וגו' המכונה האחת מן המכונה כתפיה. לפי שהכיוור הוא למטה בשפולו משופע שיכנוס לתוך הכן, וכדי שלא יפול אל תוכו יותר משיעור הנרצה, לכך נעשו אלו הכתיפות, שישאו ויסבלהו, עד כאן לשון צורת הבית: **[לח] ויעש עשרה כיורות.** כתיב (בדברי הימים ב ד ו): את מעשה העולה ידיחו בס: **[לט] על כתף הבית.** כנגד כתף הבית הימנית: **מכתף הבית הימנית.** משוך מצד דרום לצד צפון, וזה קדמה מול נגב, מקצוע מזרחית צפונית, כנגד האויר שבין כותל צפוני של בית לצד כותל העזרה, וצד צפוני קרוי ממול נגב, משוך ומרוחק מן הדרום, ואין 'מולי' ו'ממולי' שוין בפתרון: **[מ] ויעש חירום וגו'.** ואמר רבי, הכירות הן הן סירות, כמה דאת אמר (זכריה יב ו): ככיוור אש בעצים; וכן (שמואל א ב יד): והכה בכיוור: **הכירות.** של נחשת, לדשן את המזבח: **היעים.** מגרפות של נחושת, שקורין ווידו"ל באשכנז, לחתות בהן דשן בתוך הסירות: **[מב] שני טורים רמונים.** מאה רמונים בטור, חרוזים בשרשרות: **[מו] יצקם.** התיכם והציקם כתבניתם: **במעבה האדמה.** (תרגום): בעובי גרגשתא: **[מז] וינח שלמה.** מלשקול את משקל הכלים האלה מרוב מאד וחדל לספור משקלם: **[מט] חמש מימין וחמש משמאל.** אי אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח, אם כן מצינו מנורה בצפון, והתורה אמרה (במדבר ג כט): על ירך המשכן תימנה. אלא של משה באמצע, חמש מימינה, וחמש משמאלה: **והפרח.** של מנורה: **והנרות.** בזיכין שנותנין בהן השמן והפתילה: **והמלקחים.** שמרימים בהן את הפתילה מתוך השמן: **[נ] והספות.** כלי של מיני זמר הוא, וכן מזמרות: **והמזרקות.** לקבל דם: **והכפות.** לבזיכי לבונה: **והמחתות.** לחתות בהן תרומת הדשן וגחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטורת: **והפותות.** מפתחות, שמעתי. שמפתחין בהם את המנעול: **לדלתות הבית.** שהוא קדש קדשים: **לדלתי הבית.** שהוא להיכל, כל פתחותיהן היו זהב: **[נא] את קדשי דוד אביו.** מה שנשאר מכסף וזהב שהקדיש אביו. ומדרש אגדה (ילקוט שמעוני רמז קפו): שלא רצה שלמה לתת מאותו הקדש לבנין הבית. ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרים: לפי שהיה יודע שסופו ליחרב, שלא יהיו העובדי כוכבים אומרים, קשה יראתם, שלקחו נקמתם מן הבית, שנבנה מן גזלות וחבלות שגזל מהם דוד. ויש אומרים: כך אמר שלמה, רעב היה בימי אביו שלש שנים, שנה אחר שנה, והיה לו לבזבז ההקדשות הללו, להחיות בהן עניי ישראל:

[א] נשיאי האבות לבני ישראל. של בני ישראל: מעיר דוד. שנתנו שם דוד כשהביאו מבית עובד אדום: **[ב]** בירח האיתנים. תרגם יונתן: בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא ירחא שביעאה. משניתנה תורה וכתוב בניסן שהוא ראש חדשים, נקרא תשרי שביעי: **[ד]** ואת אהל מועד. שעשה משה, וגנזו שלמה משנבנה בית ראשון, כמו ששנינו בתוספתא דסוטה (יג א): אשר נטה דוד לארון: **[ו]** כנפי הכרובים. אותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע, ואין אלו כרובים של כפורת שעל הארון: **[ז]** אל מקום הארון. מקיר אל קיר, כמו שאמר למעלה בענין: **[ח]** ויראו ראשי הבדים. בפרוכת שכנגד הפתח באמה טרקסין, יכול יהיו מקרעין בה ויוצאין, תלמוד לומר ולא יראו החוצה, הא כיצד, דוחקין ובולטין כעין שני דדי אשה, כענין שנאמר (שיר השירים א יג): בין שדי ילין (יומא נד א): **[י]** בצאת הכהנים מן הקדש. הכהנים שנשאו הארון בדביר, כשיצאו שרתה שכינה בהיכל: **[יב]** אז אמר שלמה. כשראה הענן, אמר: עתה רואה אני שהשכינה שורה בבית שבניתי, שהרי כך הבטיח לבוא ולשכון בו מתוך ענן וערפל, והיכן אמר, (ויקרא טז ב): כי בענן אראה על הכפורת כך שנויה בספרי: **[יג]** לשבתך עולמים. שמשנבחרה, לא הותרו הבמות, ולא שרתה שכינה במקום אחר: **[טו]** אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה בית: **[וידו מלא]**. קיים את דברו בידו הטובה: **[טז]** מן היום וגו'. את זה דבר אל דוד אבי: **[כב]** ויעמוד שלמה לפני מזבח ה'. כתיב (בדברי הימים ב ו יג): כי עשה שלמה כיוור נחושת ויתנהו בתוך העזרה וגו', ויעמוד עליו ויברך על ברכיו: **[כג]** שמר הברית. ממתין וגונו לשמור הברית והחסד, לקיים הבטחתו: **[כד]** אשר שמרת. לשון אמנת הבטחה: **[כז]** האמנם. לשון תימה: **[לא]** יכלכלוך. לא יכילוך: **[לא]** אשר יחטא איש לרעהו. בועל אשת איש: **[ונשא בו אלה]**. כשם שהמים בודקין אותה, כך המים בודקין אותו (סוטה כז ב): **[ונשא בו]**. לשון נושה: **[ובא אלה לפני מזבחך]**. והעמיד הכהן את האשה לפני ה' (במדבר ה יח): **[לב]** לתת דרכו בראשו. וצבתה בטנה וגו' (שם פסוק כז): **[ולהצדיק צדיק]**. ונקתה ונזרעה זרע (שם פסוק כח). כך נדרש בתוספתא דסוטה (א ג): **[לג]** והודו את שמך. שחייב אדם לברך על הרעה (ברכות נד א): **[לה]** כי תענם. למען תענם, 'כיי משמש לשון 'אשר': **[לז]** ירקון. שהתבואה אינה עולה בקנה לעשות שבולת: **[מג]** ככל אשר יקרא אליך הנכרי. ובישראל הוא אומר (לעיל פסוק לט): ונתת לאיש ככל דרכיו, לפי שישראל מכיר בהקב"ה, ויודע שהיכולת בידו, ואם אין תפלתו נשמעת, תולה את הדבר בעצמו ובחטאו, אבל עובד גילולים קורא תגר, ואומר: בית ששמו הולך לסוף העולם, נתייגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו, ולא מצאתי בו ממש, כשם שאין ממש בעבודת גלולים, לפיכך ככל אשר יקרא אליך הנכרי, אבל ישראל, אם אתה רואה שהוא משחית בממונו את חברו, אל תתן לו: **[מד]** דרך העיר. פונים לצד ירושלים: **[מה]** ועשית משפטם. נקמתם באויביהם: **[נא]** כור הברזל. חרסים שמזקקין בו זהב, קרוי כור: **[נו]** ככל אשר דבר. והיכן דבר, והניח לכם מכל אויביכם (דברים יב י): **[נט]** לעשות משפט עבדו ומשפט עמו. לתבוע עלבונם מיד האויב: **[סד]** את תוך החצר. דברים ככתבן,

דברי רבי יהודה. קדש את רצפת העזרה בקדושת מזבח, להקטיר על הרצפה (זבחים נט א): **כי מזבח הנחשת**. מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחושת: **קטן מהכיל את העולה ואת המנחה**. שהרבו להביא. אמר לו רבי יוסי: והלא כבר נאמר (לעיל ג ד): אלף עולות יעלה שלמה על המזבח, שעשה משה, וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולמנין עולות, זה של אבנים גדול משל משה, שמזבח משה מקום מערכתו אמה על אמה, וזהו היה מקום מערכתו עשרים וארבע על עשרים וארבע, הרי שלמה חמש מאות שבעים ושש כשל משה (זבחים נט ב). אם כן מהו קידש המלך את תוך החצר, שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה (שם סא): **קטן מהכיל**. בשל משה הוא אומר, כאדם שאומר לחבירו: ננס פלוני ופסול לעבודה (שם נט ב): **[סה] מלבוא חמת**. שהיא בצפונה של ארץ ישראל: **עד נחל מצרים**. שהיא כנגדו בדרומה, באלה מסעי (במדבר לד פסוקים ה ח): **שבעת ימים**. של חינוך: **ושבעת ימים**. חג הסוכות, נמצא שאכלו ושתו ביום הכיפורים (מועד קטן ט א): **[סו] לדוד עבדו**. להודיע שמחל לו עונותיו, כדאיתא במועד קטן (שם): בשעה שבקש שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה: **ולישאל עמו**. שמחל להם על עון יום הכפורים, ויצתה בת קול ואמרה: כולכם מזומנים לחיי העולם הבא (שם):

מלכים א פרק ט

[ג] והיו עיני ולבי. תרגום יונתן: **ותהי שכנתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא**. יהא עיני שם, אם לבי וחפצי שם: **[ז] ואת הבית אשר הקדשתי לשמי**. תנאי הוא ביני וביניכם, ואם לא תשמעו, מה נאמר שם (ויקרא כו לא): והשמותי את מקדשיכם: **ולשנינה**. כתרגום: ולשועי, יספרו את הרעות הבאות עליו ויתלעגו בו, כמו (בראשית לו ט): **ויספר, ואשתעי**. ולשון 'שנינה' אף הוא לשון 'דבור', דכתיב (דברים ו ז): ושננתם לבניך: **[ח] והבית הזה יהיה עליון**. כל זמן שלא חטאתם, ומשתחטאו כל עובר עליו ישום וישרוק. וכן כתוב בדברי הימים (ב ז כא): והבית הזה אשר היה עליון כל עובר עליו וגו'. וכה פתרונו: והבית הזה אשר היה עליון ונורא אף לעובדי כוכבים, כמו שאמר למעלה (ח מא): וגם אל הנכרי אשר לא מעמד וגו', ועכשיו בחרבנו, כל העובר עליו, אף עובד כוכבים, ישום וישרוק, ויאמר כי חטאו של ישראל גורם: **ישום**. יתמה, כמו (ויקרא כו לב): ושממו עליה אויביכם, (איוב יח כ): על יומו נשמו אחרונים: **ושרק**. שופילי"ר בלע"ז, וכן דרך כל הרואה חורבן פתאום, לשרוק: **[י] עשרים שנה**. שבע שנים לבית ה', ואת ביתו שלש עשרה שנה, כמו שאמר למעלה: **[יא] נשא את שלמה**. ענין עמס, כלכל את משאו בדבר זה: **[יג] ארץ כבול**. ארץ כבלים, ארץ טיט, שהרגל משתקע ונכבלת בה: **[טו] וזה דבר המס**. מה שמפרש בסוף הענין (פסוק כ): כל העם

הנותר וגוי, ויעלם שלמה למס עובד, אותו המס היה לבנות בו את כל אלה: **ואת המלוא**. מקום היה בירושלים בעיר דוד, ונקרא מלוא, על שם שמוקף חומה נמוכה, ומלאו לתוכה עפר: **[טז] שלוחים**. נדוניא. (יח) ואת תדמור במדבר בארץ. אצל הישוב: **[יט] ערי המסכנות**. קרוי בית אוצריא: **[כג] שרי הנצבים**. ממונים על הממונים: **חמשים וחמש מאות**. שלש מאות מהם היו גרים הממונים על שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר, ושלת אלפים ושלש מאות הרודים בעם, שאמר למעלה (ה ל): לבד משרי הנצבים לשלמה וגוי שלשת אלפים ושלש מאות. ובדברי הימים (ב ב טז) הוא אומר: שש מאות, אלו שלש מאות שחסר שם, מנה כאן, שהיו ממונים על כולן, ומאתים וחמשים הנותרים, היו ישראל, ממונים על שאר עושי המלאכה. ובדברי הימים (ב ח י) מנאן לעצמן: ואלה שרי הנצבים לשלמה חמשים ומאתים הרדים בעם, עושי המלאכה: **[כד] אך בת פרעה**. שהיתה מתחלה בעיר דוד, כמה שנאמר בראש הספר (ג א): ויביאה אל עיר דוד: **עלתה מעיר דוד וגוי**. ובדברי הימים (ב ח יא) מפרש: כי אמר לא תשב אשה לי בעיר דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה': **אז בנה**. שלמה: **את המלוא**. לבנות לתוכו בתים, לעבדיה ולשפחותיה, וזה שהוכיחו ירבעם (לקמן יא כז): אביך הניחו פרוץ לעולי רגלים, ואתה בנית אותו לעשות אנגריא לבת פרעה (סנהדרין קא ב), וזהו 'אך' האמור כאן, אך בזו העוה שלמה, שבנה לה את המלוא, כך שמעתי. ואני אומר, אך בת פרעה וגוי, כלומר הערים האמורות למעלה, הוצרך לבנות למסכנות לרכב ולפרשים ולגדולה, אך את המלוא, לא היה בונה לשום גדולה, כי אביו הניחו לפרוש בו עולי רגלים אהלים, אלא שבת פרעה עלתה אל ביתה, והמלוא סמוך לאותו בית, אז בנה את המלוא: **[כה] על המזבח**. של בית עולמים: **והקטיר אתו**. ואותו מזבח הקטורת אשר לפני ה' לקטרת הסמים: **[כו] ואני**. אניה:

מלכים א פרק-י

[ה] ועולתו אשר יעלה בית ה'. דרך מבוא שהכין מביתו לבית המקדש, שהיה עולה בו לבית ה': **[יא] עצי אלמוגים**. קוריי"ל בלע"ז: **[יב] מסעד לבית ה'**. ובדברי הימים (ב ט יא) כתיב: מסלות לבית ה', לכך אני אומר, המסעד הזה לשון רצפה: **לשרים**. לבני לוי: **[יג] נתן למלכת שבא**. נתינה זו אינה אלא לימוד חכמה: **כל חפצה**. (בא אליה ונולד ממנה נבוכדנצר, והחריב הבית שעמד ארבע מאות ועשר שנים בחלק כל שנים עשר שבטים, מהאר"י ז"ל) מלבד אשר נתן לה מתנות ומגדנות המצויין כאן ואינם מצויין במקומה: **[יד] שש מאות ששים ושש**. חירם נתן לו מאה ועשרים, ומלכת שבא מאה ועשרים, ואני תרשיש הביאה מאופיר ארבע מאות ועשרים, הרי שש מאות ושישים, והששה לא ידעתי מאין. ובדברי הימים (ב ח יח) כתיב: שהביאו מאופיר ארבע מאות וחמשים, ואין מונה

שם מאה ועשרים של חירם, ויש לתקן המקרא, שהשלשים היתירים היו מן הקי"ך של חירם, שהרי עבדי חירם היו שם עם עבדיו: **[טו] לבד מאנשי התרים**. שהיו מביאים לו הסוחרים התרים בארץ לסחורה: **הרוכלים**. מוכרי בשמים, ומוליכין אותם מעיר לעיר: **וכל מלכי הערב**. תרגם יונתן: וכל מלכי סומכותא, לשון ערובה, המלכים שהיו בערובתן וסומכין עליו, גאראנטיא"ה בלע"ז: **[טז] צנה**. מקפת את האדם משלשה רוחותיו, והוא שאמר בספר תהלים (ה יג): כצנה רצון תעטרנו: **שש מאות זהב**. והוא שש מנים, שהזהב הוא הדינר: **[יז] זהב שחוט**. הוא רך ונוח להרקע: **[יח] זהב מופז**. מבהיק כמרגלית: **[יט] שש מעלות**. מדרגות לעלות בו, וראש הכסא היה עגול, מקום מושב המלך: **מאחריו**. תיקון הכסא היה רחב, והמעלות היו לצד פניו, ולצד רחבה לצד אחריו היה המושב גבוה מן הכסא מקום עגול: **וידות מזה ומזה**. לסמוך זרועותיו עליהם, כמין מקלות זהב מפאה לפאה, פשוטין לימין ולשמאל: **ושנים אריות**. של זהב, וכל צורת הכסא מפורשת באגדת מגילת אסתר (אסתר רבה טו יב. ילקוט שמעוני רמז תתרמו): **[כא] אין כסף לא נחשב**. אין כסף באחד מהם, כי לא נחשב: **[כב] אני תרשיש**. (תרגום:) ספינת אפריקא: **שנהבים וקפים ותוכיים**. (תרגום:) שן דפיל וקופין וטוסין: **[כג] ונשק**. כלי זיין: **[כו] אלף וארבע מאות רכב**. ובדברי הימים (ב א יד) כתוב: **אלף ושבע מאות**. ואומר אני, אלף וארבע מאות בערי הרכב היו, והשלש מאות עם המלך בירושלים, וכך פירושו בדברי הימים: **וינחם בערי הרכב, ועם המלך היה עוד רכב אחד בירושלים**. וכאן כך פירושו: וינחם בערי הרכב, ועם המלך היו מקצתן בירושלים: **וינחם וינהלם: [כז] כאבנים**. ולמעלה (פסוק כא) הוא אומר 'למאומה'. רבותינו פירושו (סנהדרין כא ב): כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה, כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה: **[כח] ומוצא הסוסים אשר לשלמה**. היה ממצרים: **ומקוה**. אסיפת סוחרים הסוסים במצרים, סוחרים המלך שלמה היו קונין אותם במחיר ממצרים מן המלך, שלא יוציא אדם סוס משם, אלא על ידם, כך שמעתי. ולכך נקוד על 'ומקוה' טעם זק"ף גדו"ל, ללמוד שהתיבה עומדת בעצמה, ואינה דבוקה לאחריה: **[כט] וסוס בחמשים ומאה**. למדנו שהמרכבה בארבע סוסים, וכן בדמים הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם: **בידם**. של סוחרים שלמה, יוצאים ממצרים:

מלכים א פרק-יא

[א] ואת בת פרעה. אף היא מן הנכריות, אלא שהיתה חביבה עליו מכולם, מנאה לעצמה, וכן (שמואל ב ב ל): ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל: **[ז] אז יבנה שלמה במה**. רבותינו (שבת נו ב): אמרו מתוך שלא מיחה בנשיו, נקראת על שמו: **בהר אשר על פני ירושלים**. הר הזיתים: **[יא] אשר היתה זאת עמך**. אשר ידעת שאתה עובר על מצותי:

[טו] ויהי בהיות דוד את אדום. אז ויברח הדרך מפני דוד ויואב: לקבר את החללים. שקברו להרוגים של אדום, הוא שנאמר שם בספר שמואל (ב ח יג): ויעש דוד שם בשובו מהכות את אדום, שהיו הכל מקלסין אותו, איש חסיד שקובר את הרוגי, וכן הוא אומר במלחמות גוג ומגוג (יחזקאל לט יג): וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם. ויונתן תרגם לקבר את החללים: לחלצא ית קטיליא, לקחת את חליצתם: **[יח]** ולחם אמר לו. אמר למשרתיו, כך וכך לחם תנו לו ליום: **[יט]** הגבירה. המלכה: **[כא]** כי שכב דוד. דוד שמת מיתת עצמו, נאמרה בו שכיבה, יואב שנהרג, נאמרה בו מיתה. דבר אחר: דוד שהניח בן הגון ממלא מקומו, נאמר בו שכיבה, יואב שלא הניח בן הגון ממלא מקומו, לא נאמרה בו שכיבה, כי אם מיתה (בבא בתרא קטז א): **[כג]** ויקם אלהים לו שטן. לשלמה, וזה הוא שאמר נתן הנביא לדוד (שמואל ב ז יד): אשר בהעוותו והוכחתו בשבט אנשים: **[כה]** ואת הרעה אשר הדד. עם הרעה שעל ידי הדד, היתה גם זו של רזון: **[כו]** וירם יד במלך. הוכיחו ברבים: **[כז]** וזה הדבר. אשר הוכיחו עליו: שלמה בנה את המלוא. ובבנין זה סגר את פרץ העיר דוד, שהיה הפרץ אחורי המלוא, אמר לו: אביך פרץ פרצות בחומה ליכנס בו עולי רגלים, ואתה גדרת אותה, לעשות אנגריא לבת פרעה, להושיב שם עבדיה ומשרתיה (סנהדרין קא ב): **[כח]** וירא שלמה את הנער. קודם לכן: כי עושה מלאכה הוא. מהיר במלאכתו וזריו: לכל סבל בית יוסף. (תרגום): לכל מסקי מיסין דבית יוסף, מנשה ואפרים, לפי שמשבט אפרים היה: **[לו]** ניר. ממשלה, וניר' לשון 'עולי': **[לט]** אך לא כל הימים. כי לימות המשיח תשוב המלוכה אליו. ובסדר עולם מצאתי: ואענה את זרע דוד למען זאת, כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה, שנשאה בשנה הרביעית למלכו, וכנגדו נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליחלק, וראויה היתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למלכו, אלא שקלקל לשלוח שוחד למלך ארם, ולא סמך על הקב"ה, והוא שנאמר בדברי הימים (ב טז א): בשנת שלשים ושש למלכות אסא, בנה בעשא את הרמה, ואי אפשר, שהרי אסא קבר את בעשא בשנת עשרים ושש למלכותו, אלא שש עשרה שנה שלו, הוא קורא שלשים ושש, שהן סוף שלשים ושש לחלוקת המלכות, והגיד הכתוב שבאותה שנה קלקל אסא, אך לא כל הימים, אלא שלושים ושש שנה:

מלכים א פרק-יב

[י] קטני עבה. אצבע קטנה שלי: **[יא]** עקרבים. אשגלנטי"ר בלע"ז, שעוקצין כעקרב: **[טז]** ראה ביתך. בית המקדש שבנית, לך לבדך יהיה: **[יח]** אדורם. הוא אדונירם: **[כא]** ואת שבט בנימן. העומדים על הגבול, שיהודה ובנימין היה גבולם סמוך זה לזה: **[כז]** אם יעלה העם הזה וגו'. אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, ויהיה הוא יושב ואני עומד,

ובמוצאי שביעית בזמן הקהל, יקרא את פרשת המלך, שהוא ראש במדינתו, ואני כשאר העם, נמצאתי בזוי (סנהדרין קא ב): [\[ל\]](#) עד דן. בסוף גבול הארץ: [\[לג\]](#) בחודש השמיני. דרש להם הוא חדש האסיף, ובו ראוי החג להיות: **בדא מלבו**. לשון כזב, קונטרוביי"ר בלע"ז:

מלכים א פרק-יג

[\[א\]](#) והנה איש אלהים. זה היה עדו: [\[ב\]](#) מזבח מזבח. שבבית אל ושבדן (מדרש תנחומא תולדות יב): **ועצמות אדם**. של ירבעם זה, אלא שחלק לו כבוד (שם): [\[ג\]](#) ונתן ביום ההוא. הנביא מופת לדבריו ביום שנתנבא, זה לכם האות, המזבח נקרע היום מאליו, ונשפך הדשן לארץ: [\[ד\]](#) ותיבש ידו. נקם הקדוש ברוך הוא על כבודו של צדיק יותר מכבודו, עומד ומקטיר לעבודת כוכבים לא יבשה ידו, ובשביל לעז הצדיק יבשה ידו (שם): [\[ו\]](#) אלהיך. ולא אלהי, עדיין עומד במרדו: **ותהי כבראשונה**. עומד ומקטיר לעבודת כוכבים: [\[ז\]](#) וסעדה. אכול: [\[יא\]](#) ונביא אחד. נביא השקר: **יושב בבית אל**. ואינו משם, אלא משומרון בא, וכן הוא אומר בפרשת יאשיהו (מלכים ב כג יח): וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון: [\[כ\]](#) אל הנביא. נביא השקר: **אשר השיבו**. לאיש האלהים, מכאן אמרו (סנהדרין קד א): גדולה לגימא שמשרה שכינה על נביאי הבעל: [\[כא\]](#) ויקרא. הנביא הזקן, אל איש האלהים: [\[כג\]](#) לנביא אשר השיבו. שם זה לרכוב עליו איש האלהים: [\[ל\]](#) בקברו. בבית קבורה שהיה לנביא השקר הזה בעיר: [\[לב\]](#) כי היה יהיה וגו'. אולי ימלטו עצמותיו את עצמותי: [\[לג\]](#) אחר הדבר הזה. שראה את המופת הזה, ושמע את דברי הנביא, ואף על פי כן לא שב. ורבותינו דרשו (שם קב א): אחר שתפסו הקב"ה בבגדו, ואמר לו: חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן:

מלכים א פרק-יד

[\[ג\]](#) ונקודים. מין קליות, מייבשין בתנור ועושין אותן קמח לעשות ממנו מאכל, שקורין לו שתיתא בלשון גמרא: [\[ה\]](#) והיא מתנכרה. כאלו אינה זאת: [\[ו\]](#) שלוח אליך. מאת הקב"ה בשליחות קשה: [\[י\]](#) משתין בקיר. תרגם יונתן: ידע מדע, משית בקירות לבו: **עצור ועזוב**. עצור שיש לו מחזיק יד, כמו (שמואל א ט יז): זה יעצור בעמי, ועזוב, שאין לו מחזיק ביד: **כאשר יבער**. המבער את המאכל בפיו, לעשות גלל, כך אבער אחריו עד תומו: [\[יג\]](#) דבר טוב. שבטל משמרתו, שהושיבו אביו שומר שלא יעלה

איש לרגל, ובטל משמרתו ועלה: **[יד]** אשר יכרית את בית ירבעם זה היום ומה גם עתה. הנולדים לו היום, ואשר עתידין להולד לו מעתה, כך תרגם יונתן: **[כא]** העיר אשר בחר ה'. ואף על פי כן: **[כב]** ויעש יהודה הרע. ולא נתנו זה על לבם: **[כג]** ויקנאו. לשון קניטה: **[כג]** גם המה. כשאר השבטים: **[כד]** קדש. ניאוף: **[כה]** שישק. מצינו במדרש שיר השירים (אסתר רבה א יב) הוא פרעה נכה, ונקרא שישק, על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא השן שהיה לשלמה חתנו, ועכשיו עלה ולקחו: **[כז]** ואת הכל לקח. את הכסא, החביב מן הכל: **[כח]** ישאום הרצים. לפניו לכבוד, ואחר כך ישיבום אל תא שהרצים עומדים שם תמיד:

מלכים א פרק-טו

[א] ובשנת שמונה עשרה למלך ירבעם. שנה אחת אחר מות רחבעם, ובשנת עשרים לירבעם מלך אסא, שנה השלישית של נדב (אבים) נמנית למלך אסא שנה, ולו נמי נמנית: **[יב]** ויעבר הקדשים. תרגם יונתן: ופלי נפקת ברא: **[יג]** ויסירה מגבירה. מהיות גבירה: אשר עשתה מפלצת. אמרו רבותינו (עבודה זרה מד א) מפליא ליצנותא, כמין זכרות עשתה לה, והיא היתה נבעלת לו בכל יום: **[יד]** והבמות לא סרו. במות היחיד, שהורגלו ליקרב עליהן לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית שהיו הבמות מותרות, לא סרו עתה, ואף על פי שנאסרו משנבנה הבית, והיו ענושים עליה כרת: **[כב]** אין נקי. אפילו חתן מחדרו, שנאמר בו (דברים כד ה): נקי יהיה לביתו שנה אחת: **[כה]** שנתים. השניה והשלישית לאסא: **[לג]** בשנת שלש לאסא מלך יהודה מלך בעשא. שנה השלישית לאסא, נמנית לנדב ולבעשא:

מלכים א פרק-טז

[ז] וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר ה' היה אל בעשא. כלומר הרי שמלך אלה בן בעשא, ואף גם זאת דבר ה' היה ביד יהוא, שלא תתקיים מלכותו: ועל אשר הכה אותו. הואיל וגם הוא הלך בחטאתיו, נמצא שלא היה לו להורגו, לכך נענש על הריגתו, וכן מצינו (בהושע א ד): ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא, הואיל ולא סרו מדרכי אחאב, נענשו על הריגתם: שר מחצית הרכב. הוא ואחר היו שרים על הרכב: **[יא]** וגואליו ורעהו. (תרגום): וקריבוהי ורחמוהי: **[כב]** וימת תבני. כשנשא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו, הרגו את תבני, כשראו חשיבותו של עמרי, בסדר עולם: **[כג]** בשנת שלשים ואחת שנה לאסא וגוי מלך עמרי. מלכות

שלימה, וחמש שנים היתה מחלוקתו של תבני, מעשרים ושבע לאסא, עד שלושים ואחת: **שנים עשרה שנה**. סך הכל, חמש במחלוקת ושבע במלכות שלימה, ואי אפשר לומר שנים עשרה במלכות שלימה, שהרי אחאב בנו מלך בשנת שלשים ושמונה לאסא: **בתרצה מלך שש שנים**. עד שלא בנה את שמרון: **[לא] ויעבוד את הבעל**. מוסיף על עגלים של ירבעם: **[לג] אשרה**. אילן הנעבד: **[לד] חיאל בית האלי**. חיאל אשר מבית אל, כמו (שמואל א טז א): ישי בית הלחמי. ולא נאמר הבית לחמי; וכן יהושע בית השמשי, בספר שמואל (א ו יד), ולא הבית שמשי; וכן בעפרת אבי העזרי (שופטים ו יא). ולא נאמר האבי עזרי. ויש פותרין: בית האלי, על שקבל עליו קללות יהושע (יהושע ו כו): ארור האיש אשר יקום ובנה וגו'. אמרו רבותינו (ירושלמי סנהדרין י ב) חיאל משל (בנימין) ויריחו משל יהושפט (בנימין) ומפני מה תלאו באחאב, שתולין את הקללה במקולקל [ספרים אחרים במקולל]: **באבירם בכרו יסדה**. כשיסדה, מת בנו בכורו, וקבר והלך וקבר כל בניו, עד שמת האחרון בהצבת דלתות, וכן הוא קללות של יהושע (שם): בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה:

מלכים א פרק-יז

[א] ויאמר אליהו התשבי. מארץ (ספרים אחרים שם העיר) ששמה תושב: **חי ה'**. למה סמכו כאן, אלא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את חיאל באבלו, אמר אחאב לאליהו: אפשר שקללת התלמיד נתקיימה, וקללת משה רבינו לא נתקיימה, שנאמר (דברים יא יז): וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחוויתם להם, וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים, והרי כל ישראל עובדין עבודה זרה, ואין גשמים נעצרים, מיד ויאמר אליהו וגו' (ירושלמי סנהדרין י ב): **[ג] ונסתרת**. מפני אחאב ואיזבל: **[ז] ויבש הנחל**. כדי שידע צורך הגשמים ויטריח לגלות, שהיה קשה בעיני הקב"ה שישראל שרויין מתים ברעב: **[ט] צרפתה**. שם העיר: **צויתי שם**. בפמליא שלי, שתכלכלך שם אשה אלמנה: **[י] קחי נא לי מעט מים**. הוא לא היה מכיר באלמנה שאמר לו הקב"ה, ולמד מאליעזר עבד אברהם, ואמר: אותה שתתן לי מים לשתות, היא האלמנה: **[יב] מעוג**. כמו עוגה: **מלא כף**. תרגם יונתן: מלי פיסת ידא: **בצפחת**. ביטויל"א בלע"ז, כמו שנאמר בשאול (שמואל א כו יב): צפחת המים אשר מראשותיו: **ומתנו**. משם ולהלן נמות ברעב: **[יג] עוגה קטנה בראשונה**. מדרש אגדה יש בבראשית רבה (למה בראשונה) בותאמר לאה בגד: **[יז] חלה בן האשה**. כדי שיצטרך למפתח של תחיית המתים, כדאיתא בשילהי אגדתא דחלק (סנהדרין קיג א): **[יח] להזכיר את עוני**. עד שלא באת אלי, היו שוקלין מעשי ומעשה עירי, והייתי ראוי לנס, משבאת לכאן, לא נחשבתי לכולם, ואין צדקתי ניכרת (ספרים אחרים נזכרת), וכן בלוט הוא אומר (בראשית

יט יט): ואנכי לא אוכל להמלט ההרה, אצל אברהם, שלא תהא זכותי נזכרת אצלו (בראשית רבה נ יא): **[כא]** **ויתמוודד**. מלשון מדה, נשתטח עליו:

מלכים א פרק-יח

[ד] **ויהי בהכרית איזבל**. להגיד בא איך היה עובדיהו ירא את ה': **חמשים איש במערה אחת**. וחמשים איש במערה אחרת: **[ה]** **ולוא נכרית מהבהמה**. לא תכרת כל בהמתנו ממנו: **[ט]** **להמיתני**. כמו שמפרש ואומר: ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע: **[י]** **כי לא ימצאכה**. שאין העם יכול למצוא אותך: **[כא]** **שתי הסעפים**. שתי המחשבות, שאינכם מבינים להכריע מי האלהים: **ואם הבעל**. האלהים, לכו אחריו: **ולא ענו העם אותו דבר**. שלא היו יודעין להבחין: **[כב]** **אשר נתן להם**. שהיה נשמט מהם, שלא יקרבו לעבודה זרה, וברח לו תחת כנפיו של אליהו אמר לו: לך, בשניכם יתקדש המקום (במדבר רבה כג ט, ילקוט שמעוני כאן רמז ריד): **ויפסחו על המזבח אשר עשה**. תרגם יונתן: ואשתטו, היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם: **ויפסחו**. כמו ויפסעו: **[כג]** **כי אלהים הוא**. (תרגום): ארי אתון אמרין דחלא הוא: **כי שיח וכי שיג לו**. שמא יש לו דבר עם יועציו עכשיו, או משיג ורודף הוא עכשיו במלחמה: **וכי דרך לו**. לבית הכסא: **[כד]** **ויתגודדו**. לשון שריטה בכלי, וכן היה נימוסיהן: **[כט]** **ויתנבאו**. (תרגום): ואשתטיאו: **[ל]** **וירפא את מזבח ה' הרוס**. בנה מזבח, והזכיר לישראל להיות מזבח ה' עולה על לבם ושגור בפיהם, שהיה הרוס ונפגר ובטל שמו והזכרתו מפי כל עשרת השבטים, כך שמעתי פשוטו. ומדרשו שמעתי, ששאל בנה מזבח בהר הכרמל, וזהו שאמר (שמואל א טו יב): בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד, ולהלן (בראשית לג כ) הוא אומר: ויצב שם מזבח, ומלכי ישראל הרסו כל המזבחות והבמות שבארצם שנעשה לשם שמים, ובנה אליהו מזבח זה של שאול, שהיה הרוס: **[לא]** **אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך**. למה נאמר כאן, לפי שביום שנגלתה שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל, בו ביום אמר לו: גוי וקהל גוים יהיה ממך, עתידין בניך להקהל כשאר עמים, ולבנות מזבח להקטיר עליו בשעת איסור הבמות, ואני מתרצה בדבר, בבראשית רבה (פב ה): **[לב]** **תעלה**. פושאדיו בלעז: **כבית סאתים**. רחבו בית סאתים, מאה על חמשים, כחצר המשכן: **[לד]** **כדים מים**. להגדיל את הנס: **ויצקו**. אלישע (יצק) על ידיו, ונעשו אצבעותיו כמעיינות ונתמלאה התעלה, הוא שנאמר (מלכים ב ג יא): פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו, ונעשה נס במים על ידיו, ראוי הוא שיעשה הנס במים על ידיו (אליהו רבה פרק יז): **[לו]** **ובדברך עשיתי**. שהקרבתי בבמה בשעת איסור הבמות: **[לז]** **ענני ה' ענני**. ענני באש, (ובמים) ענני במטר, כך תרגם יונתן. ורבותינו אמרו

(ברכות ט ב) : ענני באש, ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם : **ויזעו העם הזה כי אתה ה' וגו'**. וכשתשלחני לבשרם לעתיד לבא, יאמינו בי אם היום תענני : **ואתה הסבות את לבם**. נתת להם מקום לסור מאחריך, ובידך היה להכין לבבם אליך (שם לא ב). ומדרש אגדה (במדבר רבה יח יב) : אם לא תענני, אף אני אהיה כופר ואומר, אתה הסבות את לבם, וכן אמר משה (במדבר טז כט) : אם כמות כל האדם ימותון אלה, אף אני כופר ואומר, לא ה' שלחני לדבר את התורה והמצות, וכך אמר מיכיהו (לקמן כב כח) : אם שוב תשוב בשלום, לא דבר ה' בי : **[לט] ה' הוא האלהים**. ולא הבעל האלהים : **[מב] ויגהר ארצה**. (תרגום) : וגחין לארעא, להתפלל על הגשמים : **[מג] זרך ים**. אם תראה ענן עולה מן הים : **[מד] אסור ורד**. אסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך, פן ידחק אותך הגשם בדרך : **[מה] עד כה ועד כה**. בתוך שהלך השליח ובתוך שאסר המרכבה, והשמים התקדרו : **[מו] ויד ה'**. (תרגום) : רוח גבורה מן קדם ה' נתלבש כח לרוץ לפני המרכבה ברגליו, שלא ילך אחאב יחידי, שחלק כבוד למלכות (מכילתא, ילקוט שמעוני רמז ריז) : **וישנס מתניו**. כמו ויאזור, ואין לו דמיון, ואף הוא לא בא אלא ללמד לשון זירוז, נזדרז כגבור :

מלכים א פרק-יט

[ב] כה יעשון אלהים. כמו שעשית לנביאי הבעל : **[ד] רותם**. ייניבר"א בלע"ז : **ויאמר רב**. (תרגום) : סגי לי ארכא, עד אימתי אנא מטריף כדין : **[ו] רצפים**. פחמים, וכן (ישעיהו ו ו) : ובידו רצפה : **[ט] אל המערה**. היא נקרת צור (שמות לג כב) שעמד בה משה (ראה מגילה יט ב) : **[י] את מזבחותיך הרסו**. במות יחיד הנעשות לשם שמים, שהרי מזבח בית הבחירה בירושלים היה : **[יא] ורוח גדולה**. (תרגום) : משרית מלאכי רוחא : **ברעש**. (תרגום) : משרית מלאכי זיעא : **[יב] אש**. (תרגום) : משרית מלאכי אשתא : **קול דממה דקה**. (תרגום) : קל דמשבחין בחשאי, אבל בנביאי אומות העולם אומר (איוב ד טז) : דממה וקול אשמע, דממה היתה לשבח. ואני שמעתי קול הבא מתוך הדממה, דטינטישמני"ט בלע"ז, ואין שומעין הקול ממש : **[יג] וילט פניו**. (תרגום) : וכריך אפוהי, וכן הוא אומר (שמואל א כא י) : לוטה בשמלה : **[טז] תמשח לנביא תחתידך**. אי איפשי בנביאותך, מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני : **[יז] ימית אלישע**. לא מצינו שהמית אלא ארבעים ושנים ילדים על ידי הדובים ביריחו (מלכים ב ב כד) : **[כ] לך שוב**. מאחרי : **כי מה עשיתי לך**. שתבא אחרי : **[כא] בשלם הבשר**. בשל להם את הבשר, כך פירשו דוני"ש ומנחם, וכן תרגמו יונתן בשתי תיבות (בשיל להון). ואני אומר, אין צריך לחלקו לשתי תיבות, ומהו בשלם הבשר, בשלם לשני השוורים את הבשר שלהם,

שהצמד אין פחות משנים: **ויתן לעם**. מרוב שמחה עשה משתה. (ה) כי שלחתי אליך וגוי לי תתן. ידעתי כי תתנם לי, אבל אחרת אני גוזר עליך:

מלכים א פרק-כ

[ו] כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו. והלא כל הראשונים דברי חמדה הם, אלא מהו מחמד עיניך, חמדה מתוך חמדה, זה ספר תורה, שנאמר בו (תהלים יט יא): הנחמדים מזהב ומפז רב, אמר אחאב בלבו, דבר גדול זה מבקש, אין זה שלי לבדי, של זקני ישראל היא, לפיכך: ויקרא לכל זקני הארץ, (מדרש תנחומא שמות כט, סנהדרין קב ב) אף על פי שהיו עובדין עבודה זרה, היו מכבדין את התורה: **[ז]** אם ישפוק עפר שומרון לשעלים וגוי'. (תרגום:) למיסב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי, עפר שנדבק בפרסת רגלים: **לשעלים**. לשון מדרך כף רגל, וכן (במדבר כב כד): במשעול הכרמים; וכן (ישעיהו מ יב): מי מדד בשעלו מים, שדרך בים סוף, שנאמר (חבקוק ג טו): דרכת בים סוסיך: **אם ישפוק**. אם יש די: **[יא]** דברו אל יתהלל חוגר כמפתח. (תרגום:) אמרו ליה, לא ישתבח דמיזדרז ונחית בקרבא, כגבר דנצח וסליק מינה. אל יתהלל החוגר חרבו לרדת למלחמה, שאינו יודע אם ינצח אם לאו: **כמפתח**. חגורת חרבו, שעלה כבר מן המלחמה ונצח, כך אין לאדוניכם להתהלל בדבר העתיד: **[יב]** שימו. כלי המצור על העיר: **[יג]** נביא אחד. הוא מיכיהו בן ימלה (סדר עולם): **[יד]** בנערי שרי המדינות. הם בני התערובות, שהיו כל השרים של שאר האומות נותנים בניהם תחת ידו ערבים שלא ימרדו בו: **מי יאסור המלחמה**. יערוך לצוות אותה: **אתה**. צא אתה תחלה וכה תמיתנו (ועתה תריעו ספרים אחרים אינו): **[טו]** שבעת אלפים. אומר אני, הם שאמר עליהם (לעיל יט יח): כל הברכים אשר לא כרעו לבעל שבעת אלפים: **[טז]** בסכות. שעשו להם מפני החמה: **[כב]** לתשובת השנה. (תרגום:) לזמן סופא דשתא: **[כד]** ושים פחות תחתיהם. מתוך שלא יהו ממשפחה רמה, יתנו לב להתחזק, כדי למצוא חן: **[כה]** אם לא נחזק מהם. כלומר, ותראה אם לא נחזק מהם: **[כז]** וכלכלו. פרנסת צידה למלחמה הצטיידו, הם כלי זיין וכל צרכי המלחמה: **וכלכלו**. נתכלכלו: **כשני חשיפי עזים**. קבוצי עזים, ואין לו דמיון. ומנחם חברו בלשון גילוי, כמו (בראשית ל לז): מחשוף הלבן; (ישעיהו מז ב): חשפי שובל, ולשון גילוי נופל על עדרי עזים, כמו (שיר השירים ד א): שגלשו מהר גלעד, כשיררדין מן ההר, נתגלה ההר: **[כח]** ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגוי'. אמר רבי יוחנן: כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר, צריך לדרוש. אמירה ראשונה, אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך, אמירה שנייה, אם יפול בן הדד בידך אל תחמול עליו, לפיכך כשחמל עליו אמר לו (לקמן פסוק מב): יען שלחת את איש חרמי מיד וגוי'. (ירושלמי סנהדרין יא ה): **[לג]** ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו. ינחשו לשון מנחש,

אמרו כיון שנפלו דברי שלום בפיו אפילו שלא במתכוין, סימן טוב הוא זה, וימהרו להחזיק הדבר: **ויחלטו**. לשון צמיתות, כרתו הדבר מפיו שלא יחזור בו, והה"א של הממנו נוטה במסורת לשתי התיבות, כאלו נכתב ויחלטוה ממנו, אם ממנו יצא הדבר בכוונת הלב: **[לד]** **ויאמר אליו**. בן הדד, הערים אשר לקח אבי מאת אביך עמרי, אשיב לך: **וחוצות תשים לך בדמשק**. ותהי מושל בה, והיא ראש למלכותי: **כאשר שם אבי בשומרון**. עירך על כרחך, וכל זה היה אומר מיראה, אמר לו אחאב, ואני בברית הזאת אשלחך: **[לה]** **הכני נא**. סימן זה רע על אחאב, שאמר לו הנביא על פי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו. ואף זה שאמר לו הנביא בדבר ה' הכיני, ולא הכהו, כשם שנפרע מזה, יפרע מאחאב: **בדבר ה'**. הקב"ה אמר שתכה אותי: **[לז]** **ופצוע**. מכת חבורה: **[לח]** **ויתחפש באפר**. שינה את מעפורתו שלא יכירוהו, כל שינוי בגדים הוא לשון חיפוש: **באפר**. תרגמו יונתן: במעפרא, הוא סודר: **[לט]** **והנה איש סר**. מן הדרך אלי: **ויבא אלי איש**. שבוי מן המלחמה: **אם הפקד יפקד**. אם יברח, לשון (במדבר לא מט): לא נפקד ממנו איש, לשון חסרון: **[מ]** **והוא איננו**. ברח לו: **אתה חרצת**. או נפש, או ככר כסף: **[מב]** **איש חרמי**. איש מלחמתי, לשון חירום, ולשון חירום נופל במלחמה, וכן (ישעיהו לד ה): על אדום תרד ועל עם חרמי. ומדרש אגדה כמה מצודות וחרמים פרשתי לך עד שנפל בידך: **[מג]** **סר וזעף**. (תרגום:) נסיס ודוי, רוחו סרה ממנו:

מלכים א פרק-כא

[א] **ויהי אחר הדברים האלה**. עוד אחרת לקרב מיתתו: **[ב]** **מחיר זה**. הכרם הזה: **[ח]** **אל הזקנים**. זקני אשמאי, סבי דבהתא: **[ט]** **קראו צום**. וביום צום דרכם לבדוק בעבירות שבידם: **[יג]** **ברך נבות**. חילוף של קללה, ותרגום: גדיף נבות קדם ה' ומלכא לט: **[טו]** **קום רש**. יש מחכמים אומרים: הרוגי מלכות נכסיהם למלך, ויש מהן אומרים: בן אחי אביו היה, ואותו ואת בניו הרג, וראוי ליוורשו (סנהדרין מח ב): **[כ]** **התמכרך**. מכרת את עצמך להכעיס את בוראך. התמכרך כמו (דברים כח סח): והתמכרתם שם לאויביכם: **[כג]** **בחל יזרעאל**. בבקעת יזרעאל, בחל, תרגומו של גיא: **[כה]** **רק לא היה כאחאב**. הכתוב מעיד עליו, שלא היה במלכים כמותו, שירבעם וכל אשר אחריו, עבדו את העגלים מיראה, אם יעלה העם ירושלים, תשוב הממלכה לבית דוד, וזה הוסיף הבעל והאשרה להכעיס: **התמכר**. נמכר לעבודה זרה. ראיתי בירושלמי (סנהדרין י ב) חיאל בית האלי שושבינו היה, ובכל יום שם דמיו ונתן לעבודת גלולים: **[כז]** **ויהלך אט**. יחף. (כט) לא אביא הרעה. רעת ביתו לא אביא בימיו, אבל גזירת ילוקו הכלבים את דמו, אי אפשר לבא בימי בנו, אלא עליו:

מלכים א פרק-כב

[ב] בשנה השלישית. ששלח את בן הדד: **[ג]** ואנחנו מחשים. מתעצלים, סיאמיו פיגריוי בלע"ז: **[ז]** האין פה נביא לה' עוד. מקובלני אין שני נביאים מתנבאים בלשון אחד, ואלה כולם לשון אחד אומרים (סנהדרין פט א): **[ח]** כי אם רע. לפי שאמר יען שלחת את איש חרמי וגוי: **[טו]** עלה והצלה. לא אמר לו בשם ה': ונתן ה'. הלואי יתן ביד המלך: **[יז]** לא אדונים לאלה. אתה לבדך תמות במלחמה, כענין שנאמר (לקמן פסוק לא): לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. ואף על פי שנאמר (לעיל כ מב): ועמד תחת עמו, טיפה שיצאה מאותו צדיק מיכיהו, שהכהו חברו הכה ופצוע, היתה כפרה על כל ישראל. כך מפורש באגדה (ירושלמי סנהדרין י ה): **[יט]** מימינו ומשמאלו. וכי יש שמאל למעלה, והלא נאמר (תהלים קיח טז) ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל; (שמות טו ו): ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב, אלא אלו מיימינים ואלו משמאילים, מיימינים מלמדים זכות, משמאילים מלמדים חובה (מדרש תנחומא שמות יח): **[כא]** ויצא הרוח. רוחו של נבות (סנהדרין פט א): **[כד]** אי זה עבר רוח ה'. אי זה הדרך עבר, והרי זה מקרא קצר, בדברי הימים (ב יח כג) כתיב: אי זה הדרך עבר וגוי: **[ל]** ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ובא במלחמה. להתחפש ולבא, אני אתחפש, אשנה בגדי מלכותי שלא יכירוני, שאם יכירוני יסורו אלי להלחם: ואתה לבש בגדיך. שעליך, שלא מלך ישראל אתה, אלא מלך יהודה ועמד אין להם תגר: **[לב]** ויזעק יהושפט. להקב"ה: **[לד]** ואיש משך. זה נעמן: לתומו. לא ידע שהוא מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין יש שריונות שהם עשויין קליפים קליפים, כענין שנאמר (שמואל א יז ה): ושריון קשקשים, והקליפים נופלים על נקבי השריון וסותמין אותן, והם קרויין דבקים: **[לה]** מעמד במרכבה. מתחזק ועומד, כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויברחו, ותחלת נפילה ניסה: **[לח]** וילוקו הכלבים את דמו. ואומר אני, ששם נהרג נבות, שהרי אמר הנביא במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות וגוי: והזנות רחצו. וכלי הזיין רחצו שם מן הדם, כך תרגם יונתן. ורבותינו אמרו (סנהדרין לט ב) אחאב מצונן היה, ועשתה לו איזבל דמות שתי זונות במרכבתו: **[לט]** ובית השן. שן דפיל: **[מה]** וישלם יהושפט עם מלך ישראל. לפי שמלחמה היתה בין אסא אביו ובין בעשא מלך ישראל, הוזקק לומר כן: **[מז]** ויתר הקדש. נוהגין ניאוף בפרהסיא: **[מח]** ומלך אין באדום. בימי דוד, הנציב הוא המלך, וכאן נכתב, לפי שבימי יהורם בנו שקלקל, בימיו פשע אדום וימליכו להם מלך, אבל בימי יהושפט עדיין היו כפופין לו. (מט) כי נשברו אניות. לפי שנתחבר עם אחזיהו בזאת, לכך נשברו. וכן אמר לו הנביא בדברי הימים (ב כ לז): בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך: **[נב]** בשנת שבע עשרה ליהושפט. יש מתמיהים על המקרא

הזה, לפי שנאמר באחאב שמלך עשרים ושתים, וביהושפט נאמר שעמד בשנת ארבע לאחאב, נמצא שכלו ימי אחאב בשנת תשע עשרה ליהושפט, וכאן הוא אומר שמלך אחזיה בשנת שבע עשרה ליהושפט. אך בדקתי ומצאתי בדברי הימים למלכי ישראל שאינו מדקדק במנין שנותיהם, ואם עמד בסוף שנה, מונה אותה לו בתחלתו, ואינו מונה אותה לו במקום אחר, לכך אני אומר, בשנת ארבע לאחאב שאמר בעמידתו של יהושפט, לא נמנית עמו שנה ראשונה של אחאב, וכן אתה מוצא ברובם, וגם שנה שעמד יהושפט, לא נמנית בשנת שבע עשרה הללו :